

Prepreke i izazovi ženskog poduzetništva u poljoprivredi

Zrinušić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:153722>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG
PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI**

DIPLOMSKI RAD

Petra Zrinušić

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

Diplomski studij:

Agrobiznis i ruralni razvitak

**PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG
PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI**

DIPLOMSKI RAD

Petra Zrinušić

Mentor:

prof. dr. sc. Đurđica Žutinić

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

AGRONOMSKI FAKULTET

IZJAVA STUDENTA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, **Petra Zrinušić**, JMBAG 0178105982, rođena 30.06.1996. u Zagreb, izjavljujem da sam samostalno izradila/izradio diplomski rad pod naslovom:

PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

Potpis studenta / studentice

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**IZVJEŠĆE
O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA**

Diplomski rad studenta/ice **Petra Zrinušić**, JMBAG 0178105982, naslova

PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana

_____.

Povjerenstvo:

potpisi:

1. prof. dr. sc. Đurđica Žutinić, mentor

2. izv. prof. dr. sc. Lari Hadelan, član

3. doc. dr. sc. Magdalena Zrakić Sušac, član

Zahvala

Zahvaljujem se svim profesoricama i profesorima Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji su mi predavali i nesebično djelili svoje znanje.

Posebno se zahvaljujem prof. dr. sc. Đurđici Žutinić koja mi je pristala biti mentorica ovog diplomskog rada, što je vjerovala kako ovaj rad uz njeno stručno vodstvo, mogu kvalitetno napisati i što sam dobila mogućnost pisati o temi koja me silno zanima, temi koja je ujedno i nastavak teme mog završnog rada „*Zakonodavni okvir u domeni prava žena u poduzetništvu*“ i koja može biti kvalitetan temelj za rad u budućnosti. Zahvaljujem joj se na svim savjetima, suradnji, strpljenju i podijeljenim iskustvima.

Zahvaljujem se svojoj obitelji koja mi je bila velika podrška tijekom ovih godina studiranja.

Sadržaj

Sažetak.....	1
Summary	2
1. Uvod.....	3
1.1. Ciljevi rada	4
2. Pregled literature	5
3. Materijali i metode rada	6
4. Zastupljenost žena i oblici ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU..	8
4.1. Oblici ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU	10
4.1.1. Žene zaposlene u pretežno ruralnim regijama	11
4.1.2. Žene u neformalnom zapošljavanju	11
4.1.3. Ukupno, stalno i djelomično zapošljavanje u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	12
4.1.4. Samozapošljavanje	14
4.1.5. Radni status i radno vrijeme u najrelevantnijim sektorima za ruralni razvoj	15
5. Oblici financiranja ženskog poduzetništva u poljoprivredi.....	17
6. Rezultati anketnog istraživanja.....	23
6.1. Sociodemografske odrednice i neke ekonomske karakteristike gospodarstva	23
6.2. Prepreke pri pokretanju i problemi u sadašnjem poslovanju	31
6.3. Izvori financiranja i investiranja poslovanja	41
6.4. Najveće prepreke u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi	43
7. Rasprava	48
8. Zaključak	50
9. Literatura	53
10. Prilog	56
Životopis	61

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Petra Zrinušić**, naslova

PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

Učešće žena u poljoprivredi važan je element razvoja multifunkcionalne poljoprivrede i diverzifikacije ruralnoga gospodarstva jer donosi inovativnost, raznolikost poduzetničkih ideja, stvara nove proizvode i nova radna mjesta. Uz prepreke nerijetko su pred njih stavljeni i mnogi izazovi, koji im onemogućavaju nesmetanu realizaciju poduzetničkih ideja, ali i samog poslovanja, što pokazuje i podatak da svega 30 % poljoprivrednim gospodarstvima u Europskoj uniji (EU) upravljaju žene, a svega 23 % obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava su u njihovom vlasništvu.

Ciljevi ovog istraživanja su bili opisati zastupljenost žena i oblike ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU, opisati programe i potpore kao pomoć za financiranje ženskog poduzetništva u poljoprivredi te empirijski utvrditi s kojim se preprekama i izazovima susreću žene prilikom pokretanja poslova te koje načine financiranja poslovnih aktivnosti preferiraju. U istraživanju je sudjelovalo 60 žena poduzetnica u hrvatskoj poljoprivredi. Empirijskim istraživanjem dolazi se do zaključka kako su prepreke i izazovi ženskog poduzetništva u poljoprivredi povezani sa otežanim pristupom prijave na projekte EU fondova, otežanim pristupom financiranju i nedostatku alternativnih načina financiranja, te se najveći udio financiranja poslovanja financira vlastitim sredstvima poljoprivrednica.

Ključne riječi: prepreke , izazovi, žensko poduzetništvo, poljoprivreda

Summary

Of the master's thesis – student **Petra Zrinušić**, entitled

OBSTACLES AND CHALLENGES OF FEMALE ENTREPRENEURSHIP IN AGRICULTURE

The participation of women in agriculture is an important element of the development of multifunctional agriculture and the diversification of the rural economy because it brings innovation, diversity of entrepreneurial ideas, creates new products and new jobs. In addition to obstacles, they are often faced with many challenges, which make it impossible for them to realize their entrepreneurial ideas, as well as the business itself, as shown by the fact that only 30 % of agricultural farms in the European Union (EU) are managed by women, and only 23 % of family farms are owned by them. The goals of this survey were to describe the representation of women and the forms of female entrepreneurship in EU agriculture, to describe programs and grants to help finance female entrepreneurship in agriculture, and to empirically determine what obstacles and challenges women face when starting a business and what types of financed business activities they prefer. 60 female entrepreneurs in Croatian agriculture participated in the research. Empirical research leads to the conclusion that the obstacles and challenges of women's entrepreneurship in agriculture are related to difficult access to applying for EU fund projects, difficult access to financing and the lack of alternative ways of financing, the largest part of business financing is financed by the farmers' funds.

Keywords: obstacles, challenges, female entrepreneurship, agriculture

1. Uvod

Poduzetništvo je proces stvaranja vrijednosti ujedinjavanjem jedinstvene kombinacije resursa u svrhu iskorištavanja prilike. Ono uključuje sve djelatnosti poduzetnika usmjerene na ulaganja i kombinaciju potrebnih inputa, širenja na nova tržišta, stvaranje novih proizvoda, novih potrošača i novih tehnologija, a naglašeno je vezano za prijelomna vremena, uvjete neizvjesnosti, krize i promjene u okolini (Škrtić, 2006). U proteklih nekoliko desetljeća ruralna se područja Europe suočavaju s ozbiljnim gospodarskim i demografskim izazovima. Slabljenje relativne važnosti poljoprivrede te potreba za diverzificiranim ruralnim gospodarstvom doveli su do pojave novih djelatnosti i novog ruralnog poduzetništva, kao glavnog pokretača gospodarskog rasta u ruralnim područjima Europe.

Učešće žena u poljoprivredi važan je element razvoja multifunkcionalne poljoprivrede i već spomenute diverzifikacije ruralnoga gospodarstva jer donosi inovativnost, raznolikost poduzetničkih ideja, stvara nove proizvode i nova radna mjesta. Međutim, istraživanja pokazuju da žene imaju otežan pristup kapitalu potrebnom za pokretanje i rast poslovnih aktivnosti u poljoprivredi, otežan ili potpuno onemogućen pristup zemljištu, tržištu, poljoprivrednom osposobljavanju i obrazovanju, prikladnim uvjetima rada i dr. Uz navedene prepreke nerijetko su pred njih stavljani i mnogi drugi izazovi, koji im onemogućavaju nesmetanu realizaciju poduzetničkih ideja, ali i samog poslovanja, što pokazuje i podatak da svega 30 % poljoprivrednim gospodarstvima u Europskoj uniji (EU) upravljaju žene, a svega 23 % obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava su u njihovom vlasništvu (European Commission, 2021).

S kojim se najzastupljenijim preprekama suočavaju žene poduzetnice u poljoprivredi prilikom pokretanja i vođenja posla jest problem istraživanja u ovom diplomskom radu. Rad je podijeljen u tri osnovna poglavlja. U prvom i drugom teorijskom djelu rada, dati će se pregled zastupljenosti žena i opisati će se oblici ženskog poduzetništva u poljoprivredi Europske unije (EU), te će se opisati programi i potpore kao pomoć za financiranje ženskog poduzetništva u poljoprivredi. U trećem poglavlju prikazati će se rezultati on line anketnog istraživanja provedenog na uzorku od šezdeset žena poduzetnica u hrvatskoj poljoprivredi. Na kraju se daje zaključak.

1.1. Ciljevi rada

Predmet istraživanja su problemi i izazovi ženskog poduzetništva u poljoprivredi Europske unije (EU), s posebnim osvrtom na Hrvatsku.

Ciljevi rada su:

- opisati zastupljenost žena i oblike ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU;
- opisati programe i potpore kao pomoć za financiranje ženskog poduzetništva u poljoprivredi; i
- empirijski utvrditi s kojim se preprekama i izazovima susreću žene prilikom pokretanja poslova, te koje načine financiranja poslovnih aktivnosti preferiraju.

2. Pregled literature

Studija pod nazivom *Izazovi s kojima se susreću žene poduzetnice u agroturizmu*, provedena je tijekom listopada i studenog 2015. godine, terenskim radom, u odabranim područjima obale Sjeverne Karoline (NC), Piedmonta i planina, na uzorku od 20 žena. Studija je provedena na čelu s profesorima i docentima Halim, Mirza F., Morais, Duarte B., Barbieri, C., Jakes, S., i Zering, K., te je provedena na Sveučilištu Massachusetts Amherst (UMass Amherst). Istraživanje je objavljeno na stranici *Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally* 2016. godine.

U svrhu provođenja istraživanja koristila se kombinacija kvalitativnih metoda istraživanja. Grupni intervju provodio se tehnikom nominalne grupe, a individualni dubinskim polustrukturiranim intervjuom. Grupni intervju ili fokus grupa, provodili su se u svakoj od tri regije, dok su se još 10 pojedinačnih intervjuova provodila diljem države. Intervjui su zvučno snimljeni i potom kodirani u QSR*NVIVO 10. Žene koje su sudjelovale u intervjuu, imale su različite agroturističke, poljoprivredne i demografske profile.

Studija je provedena kako bi se identificirali izazovi s kojima se susreću žene poduzetnice uključene u poljoprivredu i agroturizam u Sjevernoj Karolini (NC). Sveukupno je 11 izazova proizašlo iz ove studije.

Izazovi koji su proizašli kao rezultat istraživanja, od najučestalijeg odgovora broja ponavljanja, prema najmanje učestalom su: *Nedostatak pouzdanog osoblja* (124), *Upravljanje rastom poslovanja* (103), *Nedostatak institucionalne potpore* (87), *Osiguravanje ovjekovječenja farme* (82), *Izvršavanje višestrukih uloga u poslu* (74), *Stalno suočavanje s novim izazovima* (67), *Ne prihvaćanje njih samih kao relevantnih farmerica* (53), *Ograničen pristup resursima* (51), *Suočavanje s rodnim normama* (50), *Nezgodna ili udaljena lokacija njihovih farmi* (49), *Balansiranje između profesionalne i tradicionalne uloge* (36).

3. Materijali i metode rada

Rad se temelji na rezultatima on line anketnog istraživanja provedenog tijekom svibnja i lipnja 2021. godine, na prigodnom uzorku od 60 žena poduzetnica u hrvatskoj poljoprivredi. On line anketa provedena je putem Facebook društvene mreže, gdje se pronašao uzorak poljoprivrednica u grupi *Virtualni zagrebački plac*. Također, anketa je provedena elektroničkom poštom, do koje se došlo preko službene internetske stranice *OPG-ovi Hrvatske*.

U istraživanju se koristio dio pitanja anketnog upitnika iz istraživanja koje je provelo Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja pod naslovom „101 pitanje za ženu iz ruralnih područja“ 2011. godine. Anketni upitnik bio je sastavljen od 13 pitanja s kombinacijom otvorenih i zatvorenih pitanja. Ispitivanje je trajalo pet do sedam minuta po ispitaniku.

Prvom skupinom pitanja prikupili su se podaci o sociodemografskim obilježjima.

Druga skupina pitanja odnosila se na stavove poljoprivrednica o težini prepreka s kojima su se suočavale pri pokretanju svoga poslovanja. Stavovi su mjereni ljestvicom za mjerenje stavova, te se koristila Likertova ljestvica u rasponu od 0 do 5, gdje su stupnjevi značili sljedeće: 0-„Nije prepreka“, 1- „Vrlo mala prepreka“, 2- „Mala prepreka“, 3- „Ni mala ni velika prepreka“, 4 – „Velika prepreka“, 5 – „Vrlo velika prepreka“.

Stupnjevi slaganja u trećoj skupini pitanja koja je ispitala stavove poljoprivrednica o težini problema s kojima se suočavaju u sadašnjem poslovanju, značili su: 0 -„Nije problem“, 1 - „Vrlo mali problem“, 2 - „Mali problem“, 3 - „Ni mali ni veliki problem“, 4 - „Veliki problem“, 5 -„Vrlo veliki problem“. Objekti skupine pitanja uključivale su 9 ponuđenih prepreka, te su se sastojale i od zasebnog otvorenog pitanja u kojem su ispitanice imale priliku napisati odgovor koji nije bio prethodno ponuđen.

Četvrta skupina pitanja odnosila se na stavove poljoprivrednica o izvoru najvećeg udjela financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata. Ponuđena su bila pet

izvora financiranja. Stupnjevi su u ovoj skupini pitanja značili sljedeće: 0 - „Ne koristi se“, 1- „Najmanji udio“, 5- „Najveći udio“. Ova skupina pitanja također se sastojala od otvorenog pitanja.

Peta skupina pitanja odnosila se na stavove poljoprivrednica o općenito najvećim preprekama/izazovima u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi. Sastojala se od 9 ponuđenih prepreka, u kojoj su stupnjevi značili sljedeće: 0 - „Nije prepreka“, 1 - „Vrlo mala prepreka“, 2 - „Mala prepreka“, 3 - „Ni mala ni velika prepreka“, 4 - „Velika prepreka“, 5 - „Vrlo velika prepreka“. Na kraju skupine pitanja, nalazilo se pitanje otvorenog tipa.

Obrada podataka

U uzorak je uključeno 60 poljoprivrednica obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, obrta, d.d.-a, d.o.o.-a na području cijele Hrvatske.

Rezultati anketnog upitnika su kodirani i obrađeni u statističkom programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Korištena je jednovarijantna analiza podataka (frekvencije podataka, srednje vrijednosti, medijan i mod) za opis uzorka te za utvrđivanje stupnja slaganja težine prepreka u poslovanju, kao i najzastupljenijeg izvora financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata.

Rezultati istraživanja su prikazani u obliku tablica.

4. Zastupljenost žena i oblici ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU

Žensko poduzetništvo ili poduzetništvo žena jedan je od novijih oblika poduzetništva koji se javlja krajem 20. stoljeća, a najviše je zastupljen u tranzicijskim zemljama te zemljama srednje i istočne Europe. Uzrok nastajanja ovog tipa poduzetništva vezan je uz prelazak netržišnog gospodarstva u tržišno gdje uslijed gospodarske krize znatan broj žena ostaje bez posla. Zbog toga žene ulaze u postupak samozapošljavanja, odnosno pokreću vlastitu poduzetničku inicijativu kako bi izašle iz okvira nezaposlenosti, a u tome im uvelike pomaže njihova kreativnost, vještine i znanje (Dubljević i sur., 2006).

Žene poduzetnice u ruralnim područjima često su kreativne promicateljice aktivnosti koje nadilaze konvencionalnu poljoprivredu. Njihove se aktivnosti razlikuju među zemljama i unutar zemalja, ali svojom požrtvovnošću daju neprocjenjiv doprinos poljoprivrednom sektoru, bilo da provode vrijeme pripremajući polja, sijući sjeme ili kultivirajući, obavljajući žetvu usjeva ili se bave administrativnim dijelom poslovanja. Kao upraviteljice svojih farmi, one također daju značajan doprinos održivom upravljanju zemljištem i prirodnim resursima te borbi protiv klimatskih promjena. Svi ovi napori imaju transformacijski učinak na sigurnost hrane, prehranu i opću dobrobit njihove obitelji i zajednice. Osim što su nevjerojatne promicateljice društvenih i ekonomskih promjena, igraju jako važnu ulogu u razvijanju ruralnih područja, te stvaranju radnih mjesta (Heifer International, 2022).

Europskim poljoprivrednim sektorom dominira starija populacija. Kad je riječ o ženama poljoprivrednicama trenutni podaci Eurostata za 2020. godinu, pokazuju da je tek 4,2 % poljoprivrednica mlađe od 35 godina. S obzirom na to da je 42 % žena koje rade u poljoprivredi starijih od 65 godina, dok je za muškarce taj postotak manji i iznosi 29,2 %, postoji velika šansa da će se ta rodna razlika nastaviti i u idućih par desetljeća.

Izdanje statističke knjige EUROSTA „ Statistika poljoprivrede, šumarstva i ribarstva “ iz 2017. (*Agriculture, forestry and fishery statistics*) uključuje široki raspon podataka koji pomažu u procjeni razvoja povezanih s poljoprivredom, šumarstvom i ribarstvom, kao i njihovog utjecaja na okoliš. Ovo izdanje pokazuje, na primjer, da su

žene koje rade u poljoprivredi činile 35 % ukupnog radnog stanovništva u Europskoj uniji 2016. Žene su činile više od 40 % poljoprivredne radne snage u pet država članica, odnosno Austriji (45 %), Rumunjskoj (43 %), Poljskoj, Grčkoj i Sloveniji (41 % u svakoj od tri zemlje). Suprotno tome, najmanji udio žena poljoprivrednica zabilježen je u Danskoj (20 %) i Irskoj (12 %) (European Commission, 2021)

Broj žena u poljoprivredi posljednjih se godina polako povećava. Prema zadnjim podacima Eurostata za 2016. godinu, u prosjeku sa 30 % farmi diljem EU-a upravlja žena. Ali ti podaci prikrivaju značajne razlike među zemljama. Tako u Litvi i Latviji gotovo polovicom svih farmi upravlja žena. Suprotno tome, na Malti, u Njemačkoj, Danskoj i Nizozemskoj udio upraviteljica farmi ne prelazi 10 % (European Commission, 2021).

Hrvatska je prema podacima iz Eurostata za 2020. godinu, od 134.460 poljoprivredna gospodarstva imala 99.460 poljoprivredna gospodarstva čiji su nositelji muškarci, a 34.990 su bile žene. Udio žena je 26 posto što je nešto manje od prosjeka EU (28 %). Što se tiče starosne dobi, većina (58 %) nositelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u EU bila je u dobi od 55 godina ili više. Samo jedan od svakih deset (11 %) nositelja poljoprivrednih gospodarstava bio je mlađi od 40 godina, a taj je udio bio još niži među ženama (tek 9 %) (European Commission, 2021).

Tablica 1. Spolna struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Republici Hrvatskoj u 2020. godini.

Županija	Spol		Ukupno
	Žene	Muškarci	
Bjelovarsko-bilogorska	3.778	6.803	10.581
Brodsko-posavska	1.743	4.697	6.440
Dubrovačko-neretvanska	1.855	5.936	7.791
Grad Zagreb	2.027	3.155	5.182
Istarska	1.380	4.386	5.766
Karlovačka	1.807	4.137	5.944
Koprivničko-križevačka	3.296	6.089	9.385
Krapinsko-zagorska	2.521	5.369	7.890
Ličko-senjska	1.628	2.770	4.398
Međimurska	1.503	2.864	4.367
Osječko-baranjska	3.192	8.168	11.360

Požeško-slavonska	1.212	3.474	4.686
Primorsko-goranska	1.092	2.440	3.532
Sisačko-moslavačka	2.618	5.787	8.405
Splitsko-dalmatinska	3.261	9.349	12.610
Šibensko-kninska	1.214	3.666	4.880
Varaždinska	2.601	4.902	7.503
Virovitičko-podravska	1.746	4.357	6.103
Vukovarsko-srijemska	1.645	5.028	6.673
Zadarska	1.869	5.793	7.662
Zagrebačka	4.609	8.846	13.455
Ukupno	46.618	108.061	154.679

Izvor: apprrr/upisnik-poljoprivrednika

4.1. Oblici ženskog poduzetništva u poljoprivredi EU

Stopa zaposlenosti predstavlja postotak zaposlenih osoba u odnosu na ukupnu populaciju. Usporedbe se obično temelje na radno sposobnoj populaciji, pretežito definiranoj kao ona u dobi od 20 do 64 godine. Stopa zaposlenosti u Europskoj uniji (EU) za osobe od 20 do 64 godine iznosila je 72,2 % u 2017. godini, što je najviša stopa ikad zabilježena za Europsku uniju (EU). Stopa zaposlenosti i dalje je bila viša za muškarce nego za žene u svim EU državama članica. Od 2002. godine stopa zaposlenosti žena u Europi se povećala, a najveći porast stope zaposlenosti žena zabilježen je na Malti, Bugarskoj i Njemačkoj. U 2017. godini najviše stope zaposlenosti žena zabilježene su na Islandu i postotak je iznosio 84,5 %, dok je za Švedsku taj postotak bio 79,8 %, najniže stope zaposlenosti žena zabilježene u Grčkoj sa 48 % i Italiji sa 52,5% (Franić i Kovačićek, 2019).

Na stope zaposlenosti snažno utječu rodne razlike i različite razine sudjelovanja žena u radnoj snazi. Razlika u spolu EU-28 za stopu zaposlenosti između osoba od 20 do 64 godine starosti, iznosila je 17,3% u 2002. godini. Dok je stopa zaposlenosti muškaraca u EU-28 iznosila 75,8 % u 2002. godini, ali isto tako i u 2015. godini. Stopa zaposlenosti žena postupno se povećavala, te je porasla na 64,2 % do 2015. godine. Kao rezultat toga, rodna se razlika smanjila na 11,6 postotnih bodova. Analiza za ruralna područja otkriva sličan obrazac sa malo većom rodnom razlikom za stope zaposlenosti u ruralnim područjima, koja iznosi 13,1 postotnih bodova za 2015. godinu i nešto nižu stopu zaposlenosti žena od 63,1 % za istu godinu (Franić i Kovačićek, 2019).

4.1.1. Žene zaposlene u pretežno ruralnim regijama

Prethodna istraživanja pokazuju da su u cijeloj Europi žene u ruralnim područjima imale manje mogućnosti zapošljavanja u usporedbi s muškarcima u ruralnim područjima i ženama u urbanim područjima (UN Women, 2018). Iako se tijekom proteklih desetljeća puno toga promijenilo na bolje, mogućnosti jednakog zapošljavanja za žene još su uvijek predmet stručnih analiza, političkih rasprava i operativnih akcija. Tijekom posljednjeg desetljeća udio zaposlenja žena u pretežno ruralnim regijama EU-a je ostao na oko 45 %.

Analiza stanja u državama članicama EU pokazuje da u dobnoj skupini od 20 do 64 godine, zemlje s najviše registrirane stope zaposlenosti su Švedska, Njemačka, Austrija i Velika Britanija sa 70-80 %. Dok su u Italiji, Grčkoj i Hrvatskoj te stope oko ili čak i manje od 50 %, što se odražava na demografske, obrazovne i ukupne ekonomske, pa čak i na političke značajke u tim zemljama (Franić i Kovačićek, 2019).

4.1.2. Žene u neformalnom zapošljavanju

Neformalno zapošljavanje rašireno je u cijelom svijetu, gdje obuhvaća više od pola do tri četvrtine nepoljoprivrednih poslova. Međunarodna organizacija rada *International Labor Organization (ILO)* 2018. godine provela je prikupljanje podataka koje pokazuje da je od ukupnog globalnog broja neformalnih zaposlenika koji iznosi 61,1 %, 51,9 % u neformalnom sektoru, 6,7 % u formalnom sektoru i 2,5 % u kućanstvima. Također, istraživanje pokazuje da su žene sklonije radu u neformalnoj ekonomiji, zbog nemogućnosti boljeg zaposlenja i pristupa socijalnoj sigurnosti. Postotak žena zaposlenih u neformalnoj ekonomiji je veći od postotka muškaraca u većini analiziranih zemalja.

Definicija zapošljavanja u neformalnoj ekonomiji uključuje one radnike koji rade u neformalnom sektoru poduzeća, odnosno ona poduzeća koja nisu službeno registrirana i ne posjeduju računsku fiskalizaciju. Isto tako uključuje i one radnike koji imaju neformalne poslove tj. one koji nemaju osnovnu socijalnu i pravnu zaštitu i naknade za zapošljavanje. Žene su posebno prezastupljene u ovoj drugoj skupini, koja predstavlja većinu ranjivih i socijalno ugroženih radnika. U svjetlu poduzetničke prirode

poljoprivrednih poslova, 43 % neplaćenih radnika u poljoprivredi su upravo žene, od kojih su 26 % vlasnice farmi (Franić i Kovačićek, 2019).

Analiza položaja ženskog rada u području utrošenog vremena usmjerena je na razmjenu gospodarskih, skrbnih i drugih socijalnih aktivnosti. Zbog tih specifičnosti mjeri se samo vrijeme provedeno u neplaćenim aktivnostima, uključujući razlike u spolu u vremenu provedenom u skrbi o djeci i domaćim aktivnostima, ali i druge aspekte života kao što su kulturne, zabavne i dobrotvorne aktivnosti.

Vrijeme koje žene i muškarci u Europskoj uniji (EU) troše na aktivnosti koje nisu gospodarske, odnosno ekonomske prirode, pokazuju velike razlike. Velika rodna razlika postoji u vremenu provedenom u brizi i obrazovanju djece i unučadi, uz vrijeme provedeno za štednjakom i ostalim kućanskim poslovima. U svim državama članicama većinu tih brižnih aktivnosti obavljaju žene. Međutim, muškarci su u velikoj većini država članica skloniji da redovno sudjeluju u sportskim, kulturnim ili zabavnim aktivnostima (Franić i Kovačićek, 2019).

Iz kratke analize sudjelovanja žena u neformalnom zapošljavanju u prevladavajućem ruralnom sektoru poljoprivredi, dovedeno je do zaključka da je veće sudjelovanje žena zabilježeno u nekoliko država članica, a to su: Rumunjska sa 77 %, Slovenija sa 54,3 %, u Grčkoj ta postotak iznosi 36,3 % te Litva i Hrvatska s oko 30 %. Najniže sudjelovanje žena zaposlenih u neformalnom zaposlenju bilježi se u Švedskoj, Malti, Češkoj i Njemačkoj. Razlog tomu je relativno mali udio poljoprivrede s manje od 3 % u ukupnom gospodarstvu (ILO, 2018).

4.1.3. Ukupno, stalno i djelomično zapošljavanje u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu

Žene su okosnica razvoja ruralnih i nacionalnih gospodarstava. One čine 43 % svjetske poljoprivredne radne snage, koja se u pojedinim zemljama popela na 70 %. U većini država članica u posljednjih 50 godina zaposlenost u poljoprivredi opada, a starenje postojeće radne snage predstavlja dodatni izazov. U EU-28 58,2 % ukupne radne snage čine muškarci. „Vidljiv“ doprinos žena u poljoprivrednoj radnoj snazi

manje je izražen od doprinosa muškaraca, budući da je udio poljoprivrednih poslova u zapošljavanju žena oko 41 % (EIGE 2016.). Prema najnovijim podacima, udio zaposlenih žena u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u Europskoj uniji (EU) iznosi oko 34 %. Međutim, postoji velika razlika između sudjelovanja žena u stalnom zapošljavanju koje u postocima iznosi manje od 30 %, u usporedbi s nestalnim radnim mjestima sa oko 52 %. Najočitiya posebnost honorarnog rada jest da je riječ o specifičnom obliku zapošljavanja koji prvenstveno utječe na žene. Oko 80 % svih nestalnih radnih mjesta u Europskoj uniji (EU) zauzimaju žene (Franić i Kovačićek, 2019).

Postoje različite perspektive o ulozi ženskog honorarnog rada. Položaj koji pogoduje razvoju honorarnog rada usmjerenog na žene smatra rad s nepunim radnim vremenom učinkovitijem rješenjem koje omogućava ženama s djecom bolju koordinaciju između njihovih karijera i obiteljskih odgovornosti. Stajalište u korist ženskog honorarnog rada može se izraziti kroz dvije radikalno suprotstavljene vizije ženskog mjesta na tržištu rada. U prvom slučaju, argument za zapošljavanje žena s nepunim radnim vremenom dovodi u pitanje legitimitet zapošljavanja žena i poziva na djelomičan povratak žena na njihovu ulogu kućanica. Takav položaj pretpostavlja postojanje radnog supružnika i postavlja rad s nepunim radnim vremenom unutar tradicionalne rodne podjele plaćenog i domaćeg rada, što se ne mora nužno gledati kroz negativni kontekst. S druge strane, rad s nepunim radnim vremenom nudi učinkovito sredstvo da se ženama omogući izbjegavanje stanke u karijeri nakon što imaju djecu i time prevladaju poteškoće s kojima se susreću mnoge žene koje se vraćaju na posao. U ovom se argumentu prepoznaje važnost domaćih dužnosti koje posebno utječu na žene i brani pravo žena na rad s nepunim radnim vremenom kao alternativnu stanku u karijeri (Franić i Kovačićek, 2019).

Kritičan je i pogled na rad s nepunim radnim vremenom koji naglašava opasnost ovog fenomena za žene. U tom smislu, rad s nepunim radnim vremenom analizira se u odnosu na fleksibilnost tržišta i u osnovi se smatra instrumentom kojim poslodavci povećavaju fleksibilnost i produktivnost ženskih zaposlenika, čime povećavaju vlastitu konkurentnost u poslovanju. Na taj način rad s nepunim radnim vremenom može povećati nesigurnost radnih mjesta i ranjivost žena, što može dovesti do djelomične plaće i naknadnih djelomičnih mirovina. Općenito, u ruralnim područjima žene su češće

zaposlene na nepunom radnom vremenu i privremenim radnim mjestima nego u urbanim područjima. Općenito, postoji veća koncentracija žena u slabije plaćenim ulogama, što pak ima posljedice na socijalnu strukturu ruralnih zajednica. Vjerojatnije je da će žene živjeti u siromaštvu ili socijalnoj isključenosti nego muškarci (COPA, 2018).

4.1.4. Samozapošljavanje

Prema podacima Eurostata, oko 30,6 milijuna ljudi u dobi od 15 do 64 godine u Europskoj uniji bilo je samozaposelno u 2016. godini. Oni su činili 14 posto ukupnog broja zaposlenih. Dvoje od troje bili su muškarci sa 67 posto, više od polovice bilo je u dobi od 45 godina ili više sa postotkom od 55 %, trećina sa 35 % je imala tercijarno obrazovanje, a 7 od 10 su bili vlasnici koji nisu imali zaposlenika, već su proizvodili hranu za vlastite potrebe. Za ukupno gospodarstvo EU-a prosječni udio samozaposlenih žena u 2017. godini iznosi oko 36 % i znatno se razlikuje među državama članicama. Prema dostupnim podacima, najveći udio samozaposlenih žena registriran je na Cipru, u Grčkoj, Hrvatskoj i u Finskoj (Franić i Kovačićek, 2019).

U ruralnim područjima EU udio žena u samozapošljavanju je oko 38 %, što je nešto više nego u ukupnim područjima. Najveći broj samozaposlenih u ruralnim područjima je u Francuskoj, Njemačkoj i Italiji. Prema dostupnim podacima, najveći udio samozaposlenih žena u ruralnim područjima registriran je u Hrvatskoj, Cipru i Grčkoj (Franić i Kovačićek, 2019).

Rezultati nedavne studije o samozapošljavanju u EU18 pokazuju da više muškaraca, točnije 61 %, nego žena čiji postotak iznosi 57 %, pokazuje da su samozaposleni po vlastitom izboru, dok 21 % više žena u odnosu na muškarce čiji postotak iznosi 19 %, smatra da se njihova odluka nije temeljila na drugim mogućnostima zapošljavanja.

Nadalje 26 % zaposlenih u poljoprivrednim zanimanjima ukazuje da nemaju druge mogućnosti za zaposlenjem, dok s druge strane 27 % više radnika u odnosu na druge nepoljoprivredne sektore, zaposleno je u poljoprivrednom sektoru jer nemaju drugih mogućnosti za rad. Samozapošljavanje u Europskoj uniji (EU) u procesu je

stalnih promjena. Iako je udio samozaposlenih radnika u državama članicama EU-28 stabilan, njegov se sastav promijenio. Dok je s jedne strane došlo do pada zaposlenosti u poljoprivredi (općenito samozapošljavanje), s druge strane povećava se udio samozaposlenih radnika u uslužnom sektoru i javnom sektoru (Franić i Kovačićek, 2019).

4.1.5. Radni status i radno vrijeme u najrelevantnijim sektorima za ruralni razvoj

Općenito, udio samozaposlenih muškaraca iznosi 62 %, dok je kod žena taj postotak dosta niži i iznosi 38 %. Muškarci su zastupljeniji u klasterima koji podrazumijevaju financijsku stabilnost, bilo da se radi o samostalnim radnicima, malim trgovcima ili poljoprivrednicima. Žene s druge strane spadaju u ranjiviju samozaposlenu skupinu. Najveći udio financijski ovisnih, odnosno financijski nestabilno samozaposlenih, može se pronaći u Rumunjskoj, no udio je visok i u drugim državama poput Bugarske, Češke, Estonije, Mađarske, Latvije, Litve, Poljske i Slovačke. Klasteri su u poljoprivredi općenito jako zastupljeni. Udio žena u poljoprivrednim klasterima je značajan i iznosi 51 %. Taj postotak je iznimno visok ako uzmemo u obzir je da je udio samozaposlenih žena u Europskoj uniji u ukupnom gospodarstvu po već spomenutim podacima iz 2017. oko 36 % (Franić i Kovačićek, 2019).

Stalan pad samozapošljavanja posljednjih desetljeća često je povezan s padom poljoprivrede. Istovremeno, samozapošljavanje je postalo raznolikije i koristi se u širem spektru sektora i zanimanja. Stoga su se udjeli samozaposlenih radnika u uslužnom i javnom sektoru povećali. Turizam se smatra gospodarskom djelatnošću koja može značajno pridonijeti ruralnom razvoju, a najveći udio zaposlenih u turizmu čine upravo žene sa 58 %. Najveći udio žena zaposlenih u turizmu zabilježen je u nuđenju smještaja sa gotovo 60 %, slijede turističke agencije i radna mjesta turističkih vodiča sa postotkom od 64 % za obje djelatnosti.

Prema podacima Eurostata, turističke djelatnosti u sektoru smještaja i prehrambenih usluga činile su gotovo 10 milijuna radnih mjesta, odnosno 4% ukupne zaposlenosti u Europskoj uniji. Trećina tih poslova bila je sezonska. Latvija je država

članica u kojoj žene čine najveći udio radnih mjesta u turizmu sa 78 %, za razliku od 51 % kojeg čine žene zaposlene u ukupnom gospodarstvu. Malta je država koja bilježi najniže brojke, pri čemu žene čine 33 % turističke radne snage u odnosu na postotak u cjelokupnom gospodarstvu koji iznosi 38 % (Franić i Kovačićek, 2019).

Iako gotovo jedna od tri žene koje rade u turističkom sektoru radi nepunim radnim vremenom, žene koje rade puno radno vrijeme i dalje čine najveći udio zaposlenosti žena od 40 %. U samo tri države članice zapošljavanje žena čini manje od 50 % zaposlenosti u turističkom sektoru, to su Belgija, Luksemburg i Malta. U Latviji, Litvi, Poljskoj i Slovačkoj više od dvije na svake tri osobe zaposlene u turizmu su žene. U Poljskoj i Slovačkoj udio zaposlenosti žena u turističkom sektoru gotovo je dvostruko veći nego u cjelokupnom gospodarstvu, a iznosi 67 % naspram 36 % za obje zemlje (Franić i Kovačićek, 2019).

5. Oblici financiranja ženskog poduzetništva u poljoprivredi

Malo i srednje poduzetništvo ima važnu, ako ne i presudnu ulogu u gospodarskom rastu i razvoju. S druge strane, poljoprivrednice imaju značajnu ulogu u suzbijanju siromaštva i nesigurnosti opskrbe hranom, ali i jačanju otpornosti klimatskim promjenama. U poslovanju su najčešći problemi vezani uz financije, odnosno nedostatak istih. Niska razina državnih izdvajanja za sektor poljoprivrede i borbu protiv klimatskih promjena, ujedno znači i to, da je udio resursa kojeg poljoprivrednice mogu dobiti samim time ograničen. Resursi su usmjereni prema drugim „prioritetima“ kao što su infrastruktura i uslužni sektori. S obzirom na izazove s kojima su suočeni tradicionalni ruralni sektori, uspjeh ruralnog gospodarstva u budućnosti neraskidivo je vezan uz sposobnost ruralnih poduzetnika da uvedu inovacije i prepoznaju nove poslovne prilike koje će otvoriti nova radna mjesta i donijeti prihode u ruralna područja. Razvoj poduzetništva treba biti potaknut na nacionalnoj razini te je potrebno omogućiti zakonodavnu i financijsku podršku. Promicanje i osnaživanje poduzetništva jedan je od najvažnijih načina rješavanja gospodarskih problema seoskih zajednica. Ruralno poduzetništvo važno je sredstvo razvoja, a poduzetništvo može uvelike pomoći ruralnim područjima u odgovoru na dramatičan gospodarski pad kojem su izloženi mnogi dijelovi Europe. (European Commission, 2012).

No međutim, poduzete su neznatne mjere kako bi se osiguralo da poljoprivrednici imaju resurse potrebne za poboljšanje sredstava za život, rješavanje nesigurnosti hrane i izgradnju otpornosti svojih zajednica na klimatske promjene. Vlada ne radi učinkovito na rješavanju socijalnih, kulturnih, gospodarskih i institucionalnih prepreka koje sprječavaju poljoprivrednike da pristupe ključnim inputima potrebnih za proizvodnju. Žene su uglavnom isključene u vladinom planiranju, proračunu, prikupljanju podataka i postupcima praćenja na svim razinama. Oba se spola suočavaju sa različitim rizicima i preprekama za pristup financijskim uslugama u poljoprivrednom sektoru, no važno je prisjetiti se podnaslova „Žene u neformalnom zapošljavanju“ u ovom radu i osvrnuti se na to da se žene suočavaju s nekim jedinstvenim izazovima. Kao što je u radu već spomenuto, „nevidljiva“ uloga žena u stvaranju dohotka u poljoprivrednim

kućanstvima, ograničeno vlasništvo, ograničena ili nepostojeća kontrola nad imovinom, niska razina izobrazbe u usporedbi sa muškim poljoprivrednicima i niska razina sudjelovanja u proizvođačkim grupama, često se predstavljaju kao važne prepreke ženama u pristupu financijama (Franić i Kovačićek, 2019).

Istraživanja su također pokazala kako poljoprivrednice često postižu nešto nižu cijenu od svojih muških kolega kada je prodaja usjeva u pitanju (The World Bank Research Observer, 2013). Često su nedovoljno informirane o cijenama prije prodaje, a jedan od uzroka tomu je što radi svoje posvećenosti obiteljskim obavezama imaju ograničeno vrijeme za razmatranje tržišnih cijena. Zarađene prihode također brže troše, što ukazuje na prioritetno pokrivanje troškova vezanih za obiteljske potrebe, u usporedbi sa muškarcima. Nedostatak pristupa financiranju, zajedno s nedostatkom obuke, postaje ograničavajući čimbenik u pristupu žena boljim inputima i postizanju većih prinosa.

Neke od karakteristika ženskog poduzetništva koje navodi Turk (1999.) govore da:

- radno mjesto koje otvori žena poduzetnica je sigurnije pošto su ženska poduzeća manja i zatvaraju manje radnih mjesta,
- žene vode veću brigu za zaposlene, kvalitetu i međusobne odnose,
- žene više podupiru zaposlene u njihovim ambicijama,
- žene više ulažu u školovanje zaposlenih,
- žene ne mjere uspjeh samo profitom, već i zadovoljstvom kupaca, razvijanjem, sposobnosti zaposlenih i dobrim međuljudskim odnosima,
- žene su spremnije na timski rad, važniji im je uspjeh organizacije ili neke ideje nego ego,
- žene nude više mogućnost za naknadu troškova, udio u profitu, fleksibilnije radno vrijeme, širokogrudnije su kad je u pitanju porodiljni dopust,
- žene su opreznije kod uzimanja kredita, žene se bave najviše uslužnim djelatnostima zato što su socijalno osjetljive i zato jer to iziskuje manja početna ulaganja.

Pokretanje i širenje poduzeća velik je izazov na bilo kojem mjestu i u bilo kojem okruženju jer postoje mnoge prepreke koje ometaju čak i najpredanije i najmarljivije poduzetnike.

Kako bi država osnažila poljoprivrednice i omogućila im financijske resurse potrebne za daljnji napredak, mora djelovati unutar ograničenja s kojima se žene poduzetnice u poljoprivredi suočavaju.

Misija Ministarstva poljoprivrede je stvaranje uvjeta za razvoj prepoznatljivih dinamičnih, tehnološki inovativnih, prilagodljivih i konkurentnih sektora hrvatske poljoprivrede, ribarstva, prehrambene industrije, šumarstva, lovstva i drvne industrije povezanih s naprednim kapacitetima: čuvanja, dorade, prerade i odlaganja proizvoda koji su utemeljeni na standardima sigurnosti, dobrobiti, kvalitete, prepoznatljivosti i socijalne osjetljivosti kao rezultata brige o samo-održivom i skladnom korištenju raspoloživih potencijala uvažavajući načelo: zaštite okoliša, prirodnih resursa, očuvanja ruralnih područja i tradicijskih vrijednosti hrvatskog sela i otoka, brige o nacionalnim interesima i poštivanje institucionalnog i pravnog okvira Europske unije.

Ciljeve koji su određeni u prvom redu Programom rada Vlade Republike Hrvatske od 2020. do 2024. godine, zatim iz okvira strateškog planiranja u Ministarstvu poljoprivrede donesenim aktima:

- strategijama, programima i planovima, kao i prijedlozima nacрта, a uskoro donesenim strategijama:
- strategija poljoprivrede 2020. – 2030. „Više od farme“,
- strategija razvoja akvakulture 2020. - 2030. „Više od ribnjaka“

Provedbeni plan Ministarstva poljoprivrede prema razdoblju važenja pripada kategoriji kratkoročnih akata strateškog planiranja što znači da se donosi za razdoblje od 4 godine. Izrađen je i donesen na osnovu nadređenih akata strateškog planiranja. Njegovo ažuriranje provoditi će se kontinuirano u razdoblju od 2021. do 2024. godine prema određenim okolnostima. Također, sadržava 69 mjera koje za cilj imaju pružiti odgovore na izazove i razvojne potrebe iz 8 područja kao što su: Poljoprivredno zemljište, biljna proizvodnja i tržište, Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju, Stručna podrška razvoju poljoprivrede i ribarstva, Veterinarstvo i sigurnost hrane, Šumarstvo,

lovstvo i drvna industrija, Poljoprivredna politika, EU i međunarodna suradnja, Ribarstvo, Stočarstvo i kvaliteta hrane (Ministarstvo poljoprivrede, 2020).

Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR), također je još jedan program koji se financira sredstvima Europske unije (EU). Program pomaže poljoprivrednicima kroz izravne potpore čija je uloga osigurati dugotrajnu održivost aktivnih poljoprivrednika koji obavljaju poljoprivrednu djelatnost. Dodjeljuju se za proizvodnju, uzgoj ili sadnju poljoprivrednih proizvoda, za uzgoj ili držanje stoke, kao i za održavanje poljoprivredne površine u stanju pogodnom za pašu ili uzgoj. U izravne se potpore ubrajaju izravna plaćanja koja se sastoje od potpore po površini i proizvodno vezanih potpora u stočarstvu i ratarstvu.

Oba navedena programa određena su proračunskim okvirom i glavnim smjernicama za zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP), novim programskim razdobljem od 2021. - 2027. godine (APPRRR, 2020).

U Republici Hrvatskoj postoje institucije koje pokušavaju osigurati povoljniju i kvalitetniju financijsku podršku poduzetnicima. Financijske potpore su bespovratna sredstva uglavnom namijenjena poduzetnicima početnicima.

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) osnovala je program kreditiranja mladih, žena i početnika. Cilj programa je kreditiranje poslovnih subjekata u kojima najmanje jedna ili više žena zajedno posjeduju više od 50 % vlasništva i u kojima ujedno upravlja žena. U slučaju poduzeća koje nije mikro ili malo, žena ili žene zajedno mogu imati i manje od 50 % vlasništva uz uvjet da je najmanje jedna žena na nekoj od ključnih upravljačkih pozicija vezanoj za financije i/ili operativne poslove i/ili strategiju. Kredit je namijenjen ulaganju u osnovna sredstva (materijalnu i nematerijalnu imovinu) s ciljem pokretanja poslovanja, modernizacije poslovanja, uvođenja novih tehnologija, povećanja kapaciteta, uključujući i turističke, razvoja i uvođenja novih proizvoda ili usluga, poticanja novog zapošljavanja i sl. Materijalna imovina uključuje osnivačka ulaganja, zemljište, građevinske objekte, opremu i uređaje, osnovno stado i podizanje dugogodišnjih nasada. Dok nematerijalna imovina uključuje razvoj proizvoda ili usluge, patente, licence, koncesije, autorska prava i franšize. Iznos ulaganja u trajna obrtna sredstva može iznositi do 30 % kredita. Važno je naglasiti kako je ovaj program

kreditiranja namijenjen multifunkcionalnoj diversifikaciji, jer navedena mjera nije isključivo namijenjena financiranju poljoprivrednih aktivnosti žena poduzetnica, već financira i ona zanimanja žena poduzetnica koja nisu vezana uz poljoprivredu, a doprinose sveukupnom ruralnom razvoju (HBOR, 2020).

Popis poslovnih banaka uključenih u suradnju po Programu kreditiranja poduzetništva žena (HBOR, 2020):

- Addiko Bank d.d., Zagreb
- Banka Kovanica d.d., Varaždin
- Croatia banka d.d., Zagreb
- Hrvatska poštanska banka d.d., Zagreb
- J&T banka d.d., Varaždin
- KentBank d.d., Zagreb
- Partner banka d.d., Zagreb
- Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb
- Sberbank d.d., Zagreb
- Zagrebačka banka d.d., Zagreb
- Agram banka d.d., Zagreb
- BKS Bank AG, Glavna podružnica Hrvatska
- Erste & Steiermärkische Bank d.d., Rijeka
- Istarska kreditna banka Umag d.d., Umag
- Karlovačka banka d.d., Karlovac
- OTP BANKA d.d., Split
- Podravska banka d.d., Koprivnica
- Raiffeisen bank Austria d.d., Zagreb
- Slatinska banka d.d., Slatina

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), uz podršku financijskih sredstava *European Investment Advisory Hub-a*, 18. siječnja 2016. godine u Hrvatskoj je razvila program sufinanciranja savjetodavnih projekata s lokalnim konzultantskim društvima koje koriste mala i srednje velika društva u Hrvatskoj.

Posebno se sufinanciraju društva ukoliko su u vlasništvu ili upravama društava žene poduzetnice. Kroz Program za žene poduzetnice želi se promovirati veće sudjelovanje žena u poduzetništvu koje igraju ključnu ulogu u stvaranju radnih mjesta i poticanju ekonomskog rasta. Program za žene u poduzetništvu odvija se uz podršku *Small Business Impact* fonda Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD) te se i dalje provodi uz sufinanciranje savjetodavnih projekata. Subvencija iznosi 70 % neto cijene projekta (EBRD, 2015).

6. Rezultati anketnog istraživanja

U nastavku rada biti će prikazani rezultati on line provedenog istraživanja među ženama poduzetnicama u poljoprivredi. Istraživanju je pristupilo 60 osoba.

6.1. Sociodemografske odrednice i neke ekonomske karakteristike gospodarstva

Iz tablice 2 vidljivo je da je najviše ispitanica koje imaju između 26 i 35 godina (50 %), a najmanje je bilo ispitanica u dobi od 18 do 25 godina (3,3 %).

Tablica 2. Dobna struktura anketiranih žena

Dob	Frekvencije	Postotak	Ukupno
18 - 25 godina	2	3,3	3,3
26 – 35 godina	30	50	50
36 – 45 godina	28	46,7	46,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Drugo pitanje iz ankete je o obrazovanju kojeg su ispitanice stekle. Odgovori su dati u narednoj tablici.

Tablica 3. Stečeno obrazovanje

Obrazovanje	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Četverogodišnja srednja škola	22	36,7	36,7
Fakultet diplomski studij	5	8,3	8,3
	10	16,7	16,7

Trogodišnja srednja škola			
Viša škola ili preddiplomski studij	20	33,3	33,3
Završena osnovna škola	2	3,3	3,3
Znanstveni stupanj magisterij (Msc.)	1	1,7	1,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Iz tablice 3 se vidi kako je najveći broj ispitanica završilo četverogodišnju srednju školu (36,7 %), a samo je jedna osoba završila znanstveni stupanj magisterij (1,7 %).

Tablica 4. Poslovno organizacijska jedinica

Poslovno organizacijska jedinica	Frekvencije	Postotak	Ukupno
d.d.	11	18,3	18,3
d.o.o.	5	8,3	8,3

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG)	27	45	45
Obrt	17	28,3	28,3
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Tablica 4 ukazuje na to da je najčešća poslovno organizacijska jedinica je obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, 27 odgovora, odnosno 45 %, dok d.o.o. broji 5 odgovora (8,3 %), odnosno najmanji broj.

Tablica 5. Vlasništvo gospodarstva na kojem se živi

Vlasništvo gospodarstva	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Djeca	1	1,7	1,7
Ja osobno	25	41,7	41,7
Mamina prijateljica- ne živim, ali radim	1	1,7	1,7
Moj suprug/ partner	10	16,7	16,7
Moja djeca, suprug i ja	1	1,7	1,7

Moji roditelji	14	23,3	23,3
Nemam OPG, ali sam suvlasnica tvrtke	1	1,7	1,7
Roditelji moga supruga	7	11,7	11,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Od 60 sudionica ankete 25 (41,7 %) gospodarstava na kojem žive su one vlasnice; 3 (5,1 %) sudionica ankete navode vlasnikom gospodarstva na kojem žive neku od sljedećih osoba: djeca, suprug i ja, te mamina prijateljica. Jedna sudionica odgovorila je da ne posjeduje gospodarstvo, ali je suvlasnica tvrtke u kojoj radi. Rezultati su prikazani u tablici 5.

Tablica 6. Posjedovanje vlastitog poljoprivrednog zemljišta

Vlastito poljoprivredno zemljište	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Da	50	83,3	83,3
Ne	10	16,7	16,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Tablica 6 ukazuje na to da je većina ispitanica, njih 50, odnosno 83,3 %, odgovorila je kako posjeduju vlastito poljoprivredno zemljište, dok je njih 10 (16,7 %) odgovorilo kako ne posjeduje.

Sljedeće pitanje odnosilo se na veličinu vlastitog zemljišnog posjeda.

Tablica 7. Veličina vlastitog zemljišnog posjeda

Veličina vlastitog zemljišnog posjeda	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Manje od jednog hektra	12	20	20
Ne posjedujem vlastito zemljište	5	8,3	8,3
Od 1 do 3 hektra	19	31,7	31,7
Od 3 do 5 hektara	13	21,7	21,7
Od 5 do 8 hektara	8	13,3	13,3
Više od deset hektara	3	5	5
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Najveći broj ispitanica (19) odgovorilo je kako se najčešća veličina njihovog zemljišnog posjeda kreće od 1 do 3 hektara. Zemljišni posjed veličine više od 10

hektara posjeduju 3 ispitanice, dok je 5 ispitanica odgovorilo da ne posjeduje vlastiti zemljišni posjed (tablica 7).

Tablica 8. Prevladavajuća (poljoprivredna) djelatnost na gospodarstvu/ poduzeću/ obrtu

Prevladavajuća (poljoprivredna) djelatnost	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Agroturizam	11	18,3	18,3
Cvjećarstvo	8	13,3	13,3
Maslinarstvo	3	5	5
Povrćarstvo	14	23,3	23,3
Ratarstvo	1	1,7	1,7
Stočarstvo	4	6,7	6,7
Stočarstvo i ratarstvo	3	5	5
Vinarstvo	1	1,7	1,7

Vinogradarstvo	7	11,7	11,7
Voćarstvo	8	13,3	13,3
Usluge savjetovanja	1	1,7	1,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Prevladavajuća (poljoprivredna) djelatnost na gospodarstvu/ poduzeću/ obrtu gdje 14 sudionica radi je povrćarstvo; potom agroturizam (11). Slijedi cvjećarstvo (8) i voćarstvo (8) sa jednakim brojem odgovora. S druge strane, najmanje zastupljena djelatnost na gospodarstvima su ratarstvo (1), vinarstvo (1) i usluga savjetovanja (1). Rezultati su prikazani u tablici 8.

Sljedeće pitanje odnosilo se na iznajmljivanje poljoprivrednog zemljišta.

Tablica 9. Iznajmljivanje poljoprivrednog zemljišta

Iznajmljivanje poljoprivrednog zemljišta	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Da (molimo pod „Ostalo“ upisati veličinu poljoprivrednog zemljišta)	10	16,7	16,7
Ne	50	83,3	83,3

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Iz tablice 9 jasno je da većina ispitanica (50) ne iznajmljuje poljoprivredno zemljište, dok s druge strane njih 10 iznajmljuje i najzastupljenije veličine poljoprivrednog zemljišta koje se iznajmljuju su 3 ha (4) i 2 ha (5).

Tablica 10. Vlasništvo zemljišta koje se obrađuje

Vlasništvo zemljišta koje se obrađuje	Frekvencije	Postotak	Ukupno
Ja osobno	18	30	30
Moji roditelji	10	16,7	16,7
Djed	6	10	10
Otac	10	16,7	16,7
Roditelji supruga	3	5	5
Suprug	13	21,7	21,7
Ukupno	60	100	100

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Vlasnice zemljišta kojeg obrađuju u najvećem su broju same ispitanice (18), zatim suprug (13) ispitanica. Roditelji supruga broji 3 odgovora, te po jedna ispitanica navodi djecu, suradnicu i radnike kao vlasnike zemljišta kojeg obrađuju (tablica 10).

Idući set pitanja odnosi se na procjenjivanje stupnja suglasnosti težine prepreka s kojima su se ispitanice suočavale pri pokretanju i trenutnom poslovanju.

6.2. Prepreke pri pokretanju i problemi u sadašnjem poslovanju

Tablica 11. Distribucija odgovora o težini prepreka pri pokretanju posla

Prepreka	Nije prepreka		Vrlo mala prepreka		Mala prepreka		Ni velika ni mala prepreka		Velika prepreka		Vrlo velika prepreka	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Dugotrajnost i složenost administrativnih postupka, neusklađenost i kompliciranost zakonskih propisa	1	1,7	0	0,0	3	5,0	6	10,0	31	51,7	19	31,7
Visina administrativnih troškova i poreznih obveza	0	0,0	2	3,3	11	18,3	23	38,3	20	33,3	4	6,7
Vrijeme utrošeno na ispunjavanje obveza i rješavanje zahtjeva	2	3,3	1	1,7	4	6,7	33	55,0	16	26,7	4	6,7
Općenito nepovjerenje i skeptičnost prema nadležnim službama	9	15,0	7	11,7	10	16,7	9	15,0	19	31,7	6	10,0
Nepostojanje potpore u obitelji	8	13,3	9	15,0	13	21,7	20	33,3	7	11,7	3	5,0
	2	3,3	5	8,3	13	21,7	20	33,3	15	25,0	5	8,3

Otežan pristup (zakup, kupnja) zemljištu												
Otežan pristup prijave na projekte EU fondova	1	1,7	1	1,7	2	3,3	7	11,7	15	25,0	33	55,0
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora (povoljni krediti, manje kamate, državne/ lokalne potpore...)	2	3,3	1	1,7	1	1,7	9	15,0	25	41,7	22	36,7
Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	51	85,0	1	1,7	0	0,0	5	8,3	1	1,7	2	3,3

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Prva prepreka iz tablice 11 koja je glasila „Dugotrajnost i složenost administrativnih postupka, neusklađenost i kompliciranost zakonskih propisa“ pri pokretanju posla najveći broj ispitanica 31 je dalo odgovor *Velika prepreka* (51,7 %), a svega jedna ispitanica smatra da to *Nije prepreka* (1,7 %). Druga po redu prepreka „Visina administrativnih troškova i poreznih obveza“ *Ni mala ni velika* (38,3 %) je prepreka, smatra njih 23, dok 2 poljoprivrednice smatraju kako je navedena prepreka *Vrlo mala prepreka* (3,3 %). Što se tiče vremena utrošenog na ispunjavanje obveza i rješavanje zahtjeva, *Ni velika ni mala* (55 %) je prepreka pri pokretanju poslovanja, slaže se najveći broj ispitanica njih 33, a samo je jedna ispitanica dala odgovor *Vrlo mala prepreka* (1,7 %).

Nadalje, „Općenito nepovjerenje i skeptičnost prema nadležnim službama“, *Velika prepreka* (31,7 %) je pri pokretanju posla, najvećem broju poljoprivrednica (19), dok je 6 ispitanica, odnosno najmanji broj, dalo odgovor *Vrlo velika prepreka* (10 %). Nepostojanje potpore u obitelji ne stvara osobito veliki problem pri pokretanju posla,

stoga je to *Ni velika ni mala prepreka* (33,3 %) najvećem broju ispitanica (20), 3 ispitanice smatraju kako je navedena prepreka *Vrlo velika prepreka* (5 %).

Najveći broj ispitanica 20 je dalo odgovor *Ni velika ni mala prepreka* (33,3 %), kada je u pitanju prepreka „Otežan pristup (zakup,kupnja) zemljištu“ a najmanji broj ispitanica (2) je dalo odgovor *Nije prepreka* (3,3 %). Također, „Otežan pristup prijave na projekte EU fondova“ najveći je broj ispitanica (33) ocijenilo *Vrlo velikom preprekom* (55 %), a najmanji broj ispitanica dalo je po jedan odgovor za *Nije prepreka* (1,7 %), i za *Vrlo mala prepreka* (1,7 %).

Kada je riječ o financiranju poslovanja pri pokretanju istog, 25 ispitanica, odnosno najveći broj, složilo se kako je otežan pristup i slaba ponuda financijskih izvora (povoljni krediti, manje kamate, državne/ lokalne potpore) *Velika prepreka* (41,7 %), pri pokretanju posla, a najmanji broj ispitanica dalo je po jedan odgovor za *Vrlo mala* (1,7 %), i za *Mala prepreka* (1,7 %). Zadnja, ali ne i zanemariva prepreka tiče se neprepoznatljivosti ženskog poduzetništva u društvu, zanimljivo je kako je za spomenutu prepreku najveći broj ispitanica 51 dalo odgovor *Nije prepreka* (85 %), a najmanji broj ispitanica dalo je po jedan odgovor za *Vrlo mala prepreka* (1,7 %), i za *Velika prepreka* (1,7 %).

Tablica 12. Prikaz stupnja suglasnosti težine prepreka pri pokretanju posla

Prepreke	Frekvencija	Mean	Medijan	Mode	Standarda devijacija
Dugotrajnost i složenost administrativnih postupka, neusklađenost i kompliciranost zakonskih propisa	60	4,05	4,0	4,0	0,946
Visina administrativnih troškova i poreznih obveza	60	0,0	0,0	0,0	0,000

Vrijeme utrošeno na ispunjavanje obveza i rješavanje zahtjeva	60	3,20	3,0	3,0	0,971
općenito nepovjerenje i skeptičnost prema nadležnim službama	60	2,67	3,0	4,0	1,623
Nepostojanje potpore u obitelji	60	2,30	2,50	3,0	1,369
Otežan pristup (zakup, kupnja) zemljištu	60	2,93	3,0	3,0	1,205
Otežan pristup prijave na projekte EU fondova	59	4,25	5,0	5,0	1,092
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora (povoljni krediti, manje kamate, državne/lokalne potpore...)	60	4,0	4,0	4,0	1,135
Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	60	0,50	0,0	0,0	1,282

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Iz gornje tablice se vidi da su ispitanice najviše slaganje potvrdile prema odgovoru „*Otežan pristup prijave na projekte EU fondova*“ (srednja vrijednost 4,25). Odnosno, procijenile su da je otežan pristup prijave na projekte EU fondova najčešća prepreka pri pokretanju posla.

Kada je riječ o preostalim preprekama, ispitanice su se složile kako je „*Dugotrajnost i složenost administrativnih postupka, neusklađenost i kompliciranost zakonskih propisa*“ (srednja vrijednost 4,05; SD=0,946) druga po redu najčešća prepreka pri pokretanju posla, također, ujedno i prepreka čija je standardna devijacija najmanja, što znači da su odgovori na ovom pitanju najviše težili ka prosječnom odgovoru. Nadalje, „*Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora*“ (srednja vrijednost 4,00) i „*Vrijeme utrošeno na ispunjavanje obveza i rješavanje zahtjeva pri pokretanju posla*“ (srednja vrijednost 3,20), također su jedne od češće zastupljenih prepreka. Jedna od „rjeđih“ prepreka je „*Otežan pristup (zakup, kupnja) zemljištu*“ sa srednjom vrijednosti koja iznosi 2,93. Najveća standardna devijacija je kod procjene težine prepreke pri pokretanju posla „*Općenito nepovjerenje i skeptičnost prema nadležnim službama*“ i iznosi SD=1,623 (srednja vrijednost 2,67), što znači da su odgovori na ovom pitanju najmanje težili ka prosječnom odgovoru. Odgovori pri kojima su ispitanice izrazile najmanje slaganje su nepostojanje potpore u obitelji (srednja vrijednost 2,30) i „*Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu*“ (srednja vrijednost 0,50).

Iduće pitanje u ovom istraživanju bilo je potpitanje otvorenog tipa i glasilo je: „*Navedite s kojim ste se još preprekama suočavali pri pokretanju poslovanja?*“. Šest je ispitanica navelo: „*zatvoreni sajmovi*“, „*nerazumijevanje okoline*“, „*veliki problem ispočetka je bio tržište*“, „*sumnja hoću li uspjeti*“, „*dolaženje do ispravnih informacija*“, te „*motivacija i hrabrost za pokretanje vlastitog poslovanja*“ kao dodatne prepreke sa kojima su se suočavale pri pokretanju poslovanja.

Osim prepreka s kojima se ispitanice susreću pri pokretanju poslovanja, susreću se i sa onima u sadašnjem, odnosno, trenutnom poslovanju. Idući set pitanja odnosi se na procjenjivanje stupnja suglasnosti težine prepreka u sadašnjem poslovanju.

Tablica 13. Distribucija odgovora o težini problema u sadašnjem poslovanju

Prepreka	Nije problem		Vrlo mali problem		Mali problem		Ni veliki ni mali problem		Veliki problem		Vrlo veliki problem	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Nedostatak poslovne umreženosti i poslovnih kontakata	7	11,7	4	6,7	9	15,0	16	26,7	15	25,0	9	15,0
Otežan pristup tržištu	7	11,7	0	0,0	7	11,7	25	41,7	17	28,3	4	6,7
Visoki troškovi poslovanja	0	0,0	2	3,3	4	6,7	9	15,0	25	41,7	20	33,3
Nepovoljan sustav oporezivanja malog poduzetništva	1	1,7	5	8,3	4	6,7	29	48,3	18	30,0	3	5,0
Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju- nedostatak alternativnih načina financiranja kao što su mikrokreditne institucije, poslovni anđeli i sl.	0	0,0	2	3,3	1	1,7	7	11,7	16	26,7	34	56,7

Manjak savjeta i stručne podrške u poslovanju	2	3,3	6	10,0	18	30,0	15	25,0	13	21,7	6	10,0
Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja u mojoj domeni poslovanja	0	0,0	3	5,0	10	16,7	24	40,0	16	26,7	7	11,7
Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	7	11,7	3	5,0	1	1,7	24	40,0	15	25,0	10	16,7
Manjak vrtića i objekta za zbrinjavanje starih i nemoćnih osoba	4	6,7	2	3,3	2	3,3	9	15,0	25	41,7	18	30,0

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Iz tablice 13 jasno se vidi da je nedostatak poslovne umreženosti i poslovnih kontakata *Ni veliki ni mali problem* (26,7 %) u sadašnjem poslovanju, najvećem broju ispitanica (16), a najmanji broj, odnosno njih 4 je dalo odgovor *Vrlo mali problem* (6,7 %). Prepreka „Otežan pristup tržištu“ *Ni veliki ni mali* (41,7 %) je problem, u vezi kojeg se složio najveći broj poljoprivrednika, njih 25, dok je spomenuta prepreka *Vrlo veliki problem* (6,7 %) za 4 poljoprivrednice. Visoki troškovi poslovanja *Veliki problem* (41,7 %) su za 25 ispitanica, dok je *Vrlo mali problem* (3,3 %) za 2 ispitanice.

Kada je riječ o oporezivanju, za najveći broj ispitanica (29), nepovoljan sustav oporezivanja malog poduzetništva u sadašnjem poslovanju, *Ni veliki ni mali* (48,3 %) je problem, dok je jedna ispitanica dala odgovor *Nije problem* (1,7 %). Nadalje, manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju, odnosno nedostatak alternativnih načina financiranja kao što su mikrokreditne institucije, poslovnih anđeli i sl., *Vrlo veliki*

je problem (56,7 %) u sadašnjem poslovanju, najvećem broju ispitanica (34), a samo je jedna osoba navela kako je navedena prepreka *Mali problem* (1,7 %).

Najveći broj ispitanica 18 je dalo odgovor *Mali problem* (30 %) kada je riječ o prepreci „Manjak savjeta i stručne podrške u poslovanju“, a dvije su ispitanice dale odgovor *Nije problem* (3,3 %). Sljedeća po redu prepreka „Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja u mojoj domeni poslovanja“, je *Ni veliki ni mali problem* (40 %) većini poljoprivrednica (24), dok se 3 poljoprivrednice slažu kako je navedena prepreka *Vrlo mali problem* (5 %) u trenutnom poslovanju. Kada je riječ o balansiranju između poslovnog i privatnog života, otežano postizanje sklada između karijere i obitelji, najveći broj ispitanica (24) je dalo odgovor *Ni veliki ni mali problem* (40%), dok je jedna ispitanica dala odgovor *Mali problem* (1,7 %). Zadnja prepreka u ovom setu pitanja je „Manjak vrtića i objekta za zbrinjavanje starih i nemoćnih osoba“, koja je poljoprivrednicama *Veliki problem* (41,7 %) u trenutnom poslovanju, dok su se po dvije poljoprivrednice složile s tim da je navedena prepreka *Vrlo mali problem* (3,3 %) i *Mali problem* (3,3 %).

Tablica 14. Prikaz stupnja suglasnosti problema u sadašnjem poslovanju

Prepreke	Frekvencija	Mean	Medijan	Mode	Standarda devijacija
Nedostatak poslovne umreženosti i poslovnih kontakata	60	2,92	3,0	3,0	1,533
Otežan pristup tržištu	60	2,95	3,0	3,0	1,320
Visoki troškovi poslovanja	60	3,95	4,0	4,0	1,032

Nepovoljan sustav oporezivanja malog poduzetništva	60	3,12	3,0	3,0	1,027
Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju- nedostatak alternativnih načina kao što su mikrokreditne institucije, poslovni anđeli i sl.	60	4,32	5,0	5,0	0,983
Manjak savjeta i stručne podrške u poslovanju	60	2,82	3,0	2,0	1,269
Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja u mojoj domeni poslovanja	60	3,23	3,0	3,0	1,031
Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	60	3,12	3,0	3,0	1,485
Manjak vrtića i objekta za zbrinjavanje starih i nemoćnih osoba	60	3,72	4,0	4,0	1,379

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Podaci vidljivi iz tablice 14, ukazuju na to da je „*Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju (nedostatak alternativnih načina financiranja)*“, bez sumnje najčešći problem u sadašnjem poslovanju (srednja vrijednost 4,32; standardna

devijacija 0,983), koja najviše teži ka prosječnom odgovoru. Uz manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju, kao najčešći problem, ispitanice su navele visoke troškove poslovanja kao drugi najčešći problem (srednja vrijednost 3,95), zatim „Manjak vrtića i objekta za zbrinjavanje starih i nemoćnih osoba“ (srednja vrijednost 3,72), „Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja u mojoj domeni poslovanja“ (srednja vrijednost 3,23), te „Nepovoljan sustav oporezivanja malog poduzetništva i otežano postizanje sklada između karijere i obitelji,, sa istom srednjom vrijednosti 3,12. Slijedi prepreka „Otežan pristup tržištu“ sa srednjom vrijednosti 2,95, „Nedostatak poslovne umreženosti i poslovnih kontakata“ prepreka je u sadašnjem poslovanju kod koje je procijenjena najveća standardna devijacija koja iznosi $SD=1,533$ (srednja vrijednost 2,92), što govori o najslabijoj zastupljenosti navedene prepreke ka prosječnom odgovoru, odnosno, prisutan je najšarolikiji dijapazon odgovora. Najmanje slaganje ispitanice su potvrdile odgovorom „Manjak savjeta i stručne podrške u poslovanju“, čija srednja vrijednost iznosi 2,82.

Iduće pitanje u ovom istraživanju bilo je potpitanje otvorenog tipa i glasilo je: „Navedite s kojim se još problemima suočavate u Vašem poslovanju?“. Kao ostale probleme s kojima se suočavaju u sadašnjem, odnosno trenutnom poslovanju, tri su ispitanice navele: „nema sezonskih radnika“, „nije moda poljoprivrede, niska profitabilnost, dugoročan posao“, te „nedostatak radne snage“.

6.3. Izvori financiranja i investiranja poslovanja

Ovaj set pitanja odnosi se na procjenjivanje stupnja suglasnosti izvora najvećeg udjela financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata.

Tablica 15. Distribucija odgovora o izvoru i udjelu financiranja

Izvor financiranja	0 = Ne koristi se		1= Najmanji udio								5= Najveći udio	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Vlastita sredstva	0	0,0	1	1,7	0	0,0	5	8,3	18	30,0	36	60,0
Krediti banaka	41	68,3	8	13,3	7	11,7	2	3,3	1	1,7	1	1,7
Javni izvori	22	36,7	11	18,3	11	18,3	9	15,0	5	8,3	2	3,3
EU programi	24	40,0	5	8,3	7	11,7	15	25,0	7	11,7	2	3,3
Pozajmljivanje	16	26,7	5	8,3	2	3,3	11	18,3	11	18,3	15	25,0

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Poljoprivrednice se najviše (60 %) oslanjaju na vlastita sredstva kada je riječ o financiranju poslovanja i investiranja razvojnih projekata, njih 36, dok jednoj poljoprivrednici navedeni izvor financiranja čini *Najmanji udio* (1,7 %). Kredite banaka kao izvor financiranja ispitanice u pravilu ne prakticiraju, odnosno, odgovor *Ne koristi*

se (68,3 %) dalo je njih 41, s druge strane, po jedna je poljoprivrednica dala odgovor *Visoki udio* (1,7 %) i *Najveći udio* (1,7 %). 22 poljoprivrednice javni izvor financiranja također ne preferiraju (*Ne koristi se* 36,7 %; *Najveći udio* 3,3 %), kao ni financiranje EU programima, gdje su 24 poljoprivrednice, odnosno najveći broj, dalo odgovor *Ne koristi se* (40 %), dok je dvjema poljoprivrednicama bas ovaj izvor financiranja *Najveći udio* (3,3 %) primaran. Kada je riječ o pozajmljivanju, Najveći broj ispitanica (16) je dalo odgovor *Ne koristi se* (26,7 %), a dvije su ispitanice dale odgovor *Mali udio* (3,3 %) (tablica 15).

Iduće potpitanje u ovom istraživanju bilo je pitanje otvorenog tipa i glasilo je „ *Ostalo/molimo navedite koji još izvor financiranja koristite*“. poljoprivrednica je u potpitanju kao dodatni izvor financiranja navela prodaju vlastitih proizvoda.

Tablica 16. Prikaz stupnja suglasnosti izvora najvećeg udjela financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata

Izvor financiranja	Frekvencija	Mean	Medijan	Mode	Standarda devijacija
Vlastita sredstva	60	4,47	5,0	5,0	0,791
Krediti banaka	60	0,62	0,0	0,0	1,106
Javni izvori	60	1,50	1,0	0,0	1,490
EU programi	60	1,70	2,0	0,0	1,629
Pozajmljivanje	60	2,68	3,0	0,0	1,979

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Iz gornje tablice se vidi da standardna devijacija varira između $SD=0,555$ i $SD=1,979$. Ovaj podatak ukazuje na to da postoji širok raspon odgovora i da odgovori uglavnom ne teže prosječnom odgovoru. Ispitanice iskazuju najvišu razinu slaganja kod odgovora kako se najveći udio financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata financira iz vlastitih sredstava (srednja vrijednost 4,47; standardna devijacija 0,791) ispitanica. Odgovori kod navedenog načina financiranja teže ka prosječnom odgovoru. Nakon vlastitih sredstava, ispitanice se odlučuju na „Pozajmljivanje“ (srednja vrijednost 2,68; standardna devijacija 1,979) kao jedan od preostalih izvora financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata. Odgovori su na ovom pitanju najmanje težili ka prosječnom odgovoru, odnosno, odgovori su „najšarolikiji“. Manju razinu slaganja ispitanice su potvrdile kod odgovora „EU programi“ (srednja vrijednost 1,70) , „Javni izvori“ (srednja vrijednost 1,50), „Krediti banaka“ (srednja vrijednost 0,62), kao jedni od preostalih izvora financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata. Ispitanice su najmanje slaganje potvrdile kod odgovora „Ostalo“ (srednja vrijednost 0,12; standardna devijacija 0,555), koji najviše teži ka prosječnom odgovoru.

6.4. Najveće prepreke u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi

Ovaj set pitanja odnosi se na procjenjivanje stupnja suglasnosti općenitih najvećih prepreka/ izazova u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi.

Tablica 17. Distribucija odgovora općenitih najvećih prepreka/ izazova u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi

Prepreka	Nije prepreka		Vrlo mala prepreka		Mala prepreka		Ni velika ni mala prepreka		Velika prepreka		Vrlo velika prepreka	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja	3	5,0	4	6,7	9	15,0	25	41,7	12	20,0	7	11,7

Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	5	8,3	3	5,0	9	15,0	22	36,7	17	28,3	4	6,7
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora	2	3,3	0	0,0	3	5,0	4	6,7	15	25,0	35	58,3
Tradicionalni pogledi i stereotipi o ženama u poduzetništvu	3	5,0	0	0,0	7	11,7	8	13,3	26	43,3	15	25,0
Tradicionalna privrženost drugom spolu	13	21,7	6	10,0	19	31,7	11	18,3	8	13,3	3	5,0
Nepostojanje potpore u obitelji	13	21,7	1	1,7	10	16,7	22	36,7	9	15,0	5	8,3
Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	3	5,0	3	5,0	3	5,0	4	6,7	28	46,7	18	30,0
Različito ophođenje nadležnih tijela/ poslovnih partnera prema ženama u poduzetništvu u odnosu na muške kolege	5	8,3	3	5,0	4	6,7	28	46,7	16	26,7	4	6,7
Nedostatak odvažnosti ili samopouzdanja za upuštanje u poduzetništvo	7	11,7	1	1,7	5	8,3	11	18,3	23	38,3	13	21,7

Iz tablice 17 jasno je kako je manjak programa obrazovanja i osposobljavanja *Ni velika ni mala prepreka* (41,7 %) u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, najvećem broju poljoprivrednica (25), dok su tri poljoprivrednice dale odgovor *Nije prepreka* (5 %). Odgovor *Vrlo velika prepreka* (58,3 %) 35 poljoprivrednica, odnosno najveći broj, zabilježilo je kod prepreke „Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji“, a dvije su poljoprivrednice dale odgovor *Nije prepreka* (3,3 %). 35 poljoprivrednica smatra kako je otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora *Vrlo velik problem* (58,3 %) u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, odgovor *Nije prepreka* (3,3 %) dale su dvije poljoprivrednice.

Nadalje, prepreka „Tradicionalni pogledi i stereotipi o ženama u poduzetništvu“, *Velika prepreka* (43,3 %) je najvećem broju ispitanica (26), dok su tri ispitanice dale odgovor *Nije prepreka* (5 %). Kada je riječ o prepreci koja se tiče tradicionalne privrženosti drugom spolu, najveći je broj ispitanica (19) dalo odgovor *Mala prepreka* (31,7 %), a za tri ispitanice je to *Vrlo velika prepreka* (5 %). Odgovor *Ni velika ni mala prepreka* (36,7 %) zabilježen je kod prepreke „Nepostojanje potpore u obitelji“ od najvećeg broja ispitanica (22), te je jedna ispitanica dala odgovor *Vrlo mala prepreka* (1,7 %).

Kada je riječ o preostalim preprekama i izazovima u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, kod prepreke „Nepostojanje potpore u obitelji“ najveći broj ispitanica, njih 22 je dalo odgovor *Ni velika ni mala prepreka* (36,7 %), dok je odgovor *Vrlo mala prepreka* (1,7 %) dala jedna ispitanica. 28 poljoprivrednica složilo se kako je neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu *velika prepreka* (46,7 %) u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, dok su po tri poljoprivrednice dale odgovor *Nije prepreka* (5 %), *Vrlo mala prepreka* (5 %) i *Mala prepreka* (5 %). Najveći broj ispitanica (28) je dalo odgovor *Ni velika ni mala prepreka* (46,7 %) kada je riječ o prepreci „Različito ophođenje nadležnih tijela/ poslovnih partnera prema ženama u poduzetništvu u odnosu na muške kolege“, a navedenu prepreku smatraju vrlo malom (5 %) tri ispitanice. *Velika prepreka* (38,3 %) u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, prema najvećem broju ispitanica (23) je nedostatak odvažnosti ili samopouzdanja za upuštanje u poduzetništvo, dok je za jednu ispitanicu to *Vrlo mala prepreka* (1,7 %).

Iduće potpitanje u ovom istraživanju bilo je pitanje otvorenog tipa i glasilo je „*Ostalo/molimo navedite prepreku koju smatrate najvećom u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi*“. zabilježena su dva odgovora: „dugotrajno i jeftino financiranje“, te „biti ustrajan u svom radu koji je velika muka i dalje imati svoj cilj“.

Tablica 18. Prikaz stupnja suglasnosti najvećih prepreka/ izazova u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi

Prepreke	Frekvencija	Mean	Medijan	Mode	Standarda devijacija
Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja	60	3,0	3,0	3,0	1,249
Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	60	2,92	3,0	3,0	1,293
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora	59	4,29	5,0	5,0	1,160
Tradicionalni pogledi i stereotipi o ženama u poduzetništvu	59	3,68	4,0	4,0	1,265
Tradicionalna privrženost drugom spolu	60	2,07	2,0	2,0	1,471
Nepostojanje potpore u obitelji	60	2,47	3,0	3,0	1,556

Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	59	3,78	4,0	4,0	1,353
Različito ophođenje nadležnih tijela/poslovnih partnera prema ženama u poduzetništvu u odnosu na muške kolege	60	2,98	3,0	3,0	1,255
Nedostatak odvažnosti ili samopouzdanja za upuštanje u poduzetništvo	60	3,35	4,0	4,0	1,538

Izvor: Autorska obrada podataka prikupljenih metodom ankete

Rezultati prikazani u tablici 18, pokazuju kako se ispitanice najviše slažu da je otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora (srednja vrijednost 4,29; standardna devijacija 1,160) najveća prepreka/ izazov u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, koja ujedno i najviše teži ka prosječnom odgovoru. Slijedi „*Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu*“ (srednja vrijednost 3,78), „*Tradicionalni pogledi i stereotipi o ženama u poduzetništvu*“ (srednja vrijednost 3,68), zatim „*Nedostatak odvažnosti ili samopouzdanja za upuštanje u poduzetništvo*“ (srednja vrijednost 3,35), te „*manjak programa obrazovanja i osposobljavanja* (srednja vrijednost 3). Nadalje, prepreke kod kojih su ispitanice potvrdile prosječnu razinu slaganja su „*Različito ophođenje nadležnih tijela/ poslovnih partnera prema ženama u poduzetništvu u odnosu na muške kolege*“ (srednja vrijednost 2,98), te „*Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji*“ (srednja vrijednost 2,92). Malu razinu slaganja potvrdile su kod prepreke „*Nepostojanje potpore u obitelji*“ (srednja vrijednost 2,47; standardna devijacija 1,556), ujedno je i prepreka kod koje su ispitanice najmanje težile ka prosječnom odgovoru. „*Tradicionalna privrženost drugom spolu*“ (srednja vrijednost 2,07), prepreka je kod koje su ispitanice potvrdile najmanje slaganje.

7. Rasprava

U ovom istraživanju utvrđeno je da najveći broj, odnosno 51,7 % ispitanica pripada dobnoj skupini između 26 i 35 godina, a najmanje (3,3 %) ih je zabilježeno u dobi od 18 i 25 godina. Eurostat je proveo istraživanje na temu zastupljenih dobnih skupina menadžera gospodarstva, po spolu, u kojem je jasno vidljivo kako najveći broj poljoprivrednica pripada najstarijoj dobnoj skupini (65 godina i više), dok najmanji broj poljoprivrednica pripada dobnoj skupini od 25 do 35 godina (Eurostat, 2016). Dobiveni rezultati ovog istraživanja su povezani sa ograničenjem prigodnog uzorka.

Da je visoko obrazovanje poljoprivrednica nužno i da se treba raditi na daljnjem poticanju istog kako bi se kompetencije poljoprivrednica unaprijedile, a samim time i poljoprivrede kao gospodarske grane, govori u prilog informacija kako je samo jedna osoba koja je pristupila ovom istraživanju visoko obrazovana (znanstveni stupanj magisterij), dok većina, njih 22 (36,7 %) ima završenu četverogodišnju srednju školu. Povezano sa ovim rezultatom istraživanja, izvješće o svjetskom obrazovanju naziva „Pravo na obrazovanje; prema obrazovanju za sve ljude, tokom cijelog života“ objavljeno od strane UNESCO-a, govori o tome da je sudjelovanje žena u visokim poljoprivrednim studijima znatno niže od učešća muškaraca. Također, broj žena u visokom poljoprivrednom obrazovanju u odnosu na muškarce najmanji je upravo u onim regijama gdje žene čine većinu proizvođača hrane (UNESCO, 2000). Međutim, ovaj se negativan trend u svijetu polako mijenja, veći upis žena u poljoprivredne tečajeve u protekle četiri godine pozitivan je signal, kojeg trebamo nastaviti njegovati. Ne samo što broj žena u obrazovanju što se poljoprivrednog sektora tiče polako raste, već su žene pokazale veći postotak akademskog uspjeha od muškaraca (Jancirani, Dhevkrishnan i Devi, 2012).

Usporedbom Zakona o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 29/18), o strateškoj važnosti OPG-a kao organizacijskog oblika poljoprivrednog gospodarstva, i dobivenih informacija u ovom istraživanju, ne iznenađuje kako je baš OPG najčešća poslovno organizacijska jedinica ispitanica (45 %). Život na vlastitim gospodarstvima potvrdio je najveći broj sudionica, njih 25, dok se jedna ispitanica izjasnila kako ne posjeduje gospodarstvo, no obzirom na svoje zanimanje, suvlasnica je u tvrtki u kojoj radi.

Kada govorimo o uzgoju hrane i drugim djelatnostima, izdvaja se povrćarstvo (23,3 %) , kao glavna poljoprivredna djelatnost na gospodarstvu, koju je potvrdilo 14 poljoprivrednica. Što ne čudi s obzirom da proizvodnja povrća u Hrvatskoj ima bogatu tradiciju i u najvišem se postotku (oko 70 %) proizvodi na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima. Većina proizvedenog povrća potječe iz uzgoja u vrtovima i na okućnicama, te je namijenjeno potrošnji za vlastite potrebe kućanstva i prodaji na zelenim tržnicama. Takva je proizvodnja na tehnološki niskoj razini i rezultira niskim prinosom (Parađiković, 2007). Nadalje, statistički podaci Eurostata ukazuju na to kako je proizvodnja usjeva žitarica najdominantnija vrsta biljne proizvodnje na razini Europske unije (Eurostat, 2020). Ako se vratimo na rezultate dobivene ovim istraživanjem i uzmemo u obzir da je svega jedna poljoprivrednica navela ratarsku proizvodnju kao glavnu poljoprivrednu djelatnost, možemo zaključiti da se rezultati istraživanja znatno razlikuju.

Vlastito poljoprivredno zemljište ima njih 83,3% ,odnosno većina poljoprivrednica. Najčešća veličina zemljišnog posjeda kreće se od 1 do 3 hektara i većina ispitanica (50) ne iznajmljuje poljoprivredno zemljište, također, u najvećem ga broju (18) same obrađuju. Jedan od ciljeva ovog rada bio je utvrditi prepreke i izazove s kojima se poljoprivrednice susreću u poslovanju, te koji je način financiranja poslovanja najzastupljeniji. Poljoprivrednice su potvrdile svoje slaganje ili neslaganje s danim izjavama kroz niz tvrdnji. Većina ispitanica, njih 33, slaže se kako je „*Otežan pristup prijave na projekte EU fondova*„ najčešća prepreka pri pokretanju posla, dok u sadašnjem poslovanju poljoprivrednicama najveći problem stvara „*Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju*“ (34). Kako je najbolje oslanjati se na sebe, potvrdilo je 36 ispitanica odgovorom kako vlastitim sredstvima financiraju najveći udio poslovanja i investiranja razvojnih projekata. Da je „*Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora*“ najveća prepreka/ izazov u ženskom poduzetništvu, slaže se 35 ispitanica.

8. Zaključak

Najnovije izvješće Europske komisije objavljeno 2014. godine, o ženskom poduzetništvu u Europi pokazalo je da su 2012. godini, nešto više od 30 % poduzetnica u Europskoj uniji (EU) bile žene. Između 2003. i 2012. godine, udio žena koje su započele njihov vlastiti posao, porastao je samo za 2 % (European Commission, 2014).

Analiza vlasničke strukture trgovačkih društava u Hrvatskoj, prema rodnom kriteriju, pokazuje da je udio žena poduzetnica, tj. vlasnica/osnivačica trgovačkih društava u razdoblju od 2011. do 2020. godine lagano rastao, uz iznimku 2015. godine, kada je udio bio manji (18,3 %) u odnosu na 2014. godinu (20,4 %). Udio društava u kojima su isključivo žene osnivači kretao se od 18 % u 2011. godini, do 22 % u 2020. godini. Ako se broju trgovačkih društava u isključivo ženskom vlasništvu pridoda i broj društava u mješovitom vlasništvu u kojima je uz druge skupine jedan od vlasnika žena ili više njih, udio ženskog poduzetništva je još i veći. U razdoblju od 2011. do 2020. godine, udio ženskog poduzetništva (žene osnivačice i mješoviti osnivači) u ukupnom broju trgovačkih društava se kretao od najmanjeg udjela od 28,8 % (2015. godine) do najvećeg udjela od 33,1 % (2016. godine). U 2020. godini, udio ženskog poduzetništva u ukupnom broju trgovačkih društava (žene poduzetnice i mješoviti osnivači) bio je 31,7 %. Udio žena poduzetnica najniži je u Brodsko-posavskoj županiji (19,1 %), u kojoj sjedište ima ukupno 1.915 trgovačkih društava. najveći broj trgovačkih društava isključivo u vlasništvu žena je u županiji Grad Zagreb, 10.228 društva. Udio trgovačkih društava isključivo u vlasništvu žena u ukupnom broju trgovačkih društava sa sjedištem na području županije Grad Zagreb je 23,1 %, a udio u ukupnom broju žena poduzetnica na razini Republike Hrvatske (RH) je 35,6 % (FINA, 2021).

- Većina ispitanica je u dobnoj skupini između 26 i 35 godina (51,7 %), dok ih je svega 3,3 % u dobi od 18 do 25 godina.
- Četverogodišnju srednju školu završilo je najveći broj ispitanica (36,7 %), a visoko obrazovanje, odnosno završen znanstveni stupanj magisterija, potvrdila je jedna osoba (1,7 %).
- Poslovno organizacijska jedinica koja je najčešće zastupljena je obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (45 %), dok d.o.o. bilježi najmanji broj odgovora (8,3 %).

- Najveći broj ispitanica, njih 25 (41,7 %), istaknuo je kako su upravo one vlasnice gospodarstva na kojem žive.
- Povrčarstvo je prevladavajuća (poljoprivredna) djelatnost na gospodarstvu/poduzeću/obrtu, s čime se slaže 14 (23,3 %) sudionica.
- Većina ispitanica (50) ili 83,3 % potvrdilo je posjedovanje vlastitog poljoprivrednog zemljišta, 10 (16,7 %) ispitanica ne posjeduje vlastito poljoprivredno zemljište.
- Najčešća veličina zemljišnog posjeda ispitanica (19) kreće se od 1 do 3 hektara.
- Poljoprivredno zemljište ne iznajmljuje većina ispitanica (50).
- Najveći broj ispitanica (18) vlasnice su zemljišta kojeg obrađuju.
- Najveći broj ispitanica 33 ili 55 %, složio se kako je „Otežan pristup prijave na projekte EU fondova“ najčešća prepreka pri pokretanju posla.
- Većina ispitanica 34 ili 56,7 %, se slaže kako je „Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju (nedostatak alternativnih načina financiranja), najčešći problem u sadašnjem poslovanju.
- Najveći udio (60 %), financiranja poslovanja i investiranja razvojnih projekata financira se iz vlastitih sredstava ispitanica.
- Ispitanice, njih 35 (58,3 %), se slaže kako je najveća prepreka/izazov u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi, „Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora“.

Poljoprivreda može biti važan pokretač rasta i smanjenja siromaštva i rodne nejednakosti. Ali taj sektor u mnogim zemljama nije uspješan dijelom zato što se žene, koje su često ključni resurs u poljoprivredi i ruralnom gospodarstvu, suočavaju s ograničenjima koja smanjuju njihovu produktivnost. Integracija rodni pitanja i dalje je velik problem u politici i programima koji se odnose na sektor poljoprivrede i ruralnog razvoja. Kako bi se vladini programi i politika podržali, suradnje moraju biti prilagođene potrebama i kapacitetima dionika u razmatranju žena kao zanemarenog aktera, jer rodno ravnopravna agrarna reforma bit će ostvarena samo kada žene budu u mogućnosti na značajan način definirati svoje mjesto i utjecaj u poljoprivrednom sektoru. Privatni sektor u poljoprivredi treba doprinijeti usvajanju uključivijih praksi koje će se ticati svih i žene tretirati kao nezaobilazne aktere, jer je njihovo sudjelovanje u poljoprivredi ključno. Obrazovanje, kao i ono poljoprivredno, ključna je točka polazišta

prema diversifikaciji poljoprivrede, smanjivanja rodne nejednakosti, siromaštva i gladi. Rana svijest o različitim mogućnostima dostupnim u poljoprivredi, interakcije studentica s istospolnim uzorima, izleti istraživačkim organizacijama i sveučilištima kako bi se pružila prilika za interakciju sa stručnjacima i vršnjacima koji dijele slične interese, uvelike bi mogli pridonijeti povećanju upisa budućih poljoprivrednica, ali i zadržavanju i unaprijeđenju postojećih studentica i potencijalnih znanstvenica u poljoprivrednom sektoru, te utjecati na njihove karijerne težnje. Također, razvoj društvenih mreža među mladima i odraslima sa sličnim karijernim željama, jedan je od načina na koji karijere u sektoru poljoprivrede mogu ženama postati privlačnije. Potreba za promicanjem svijesti o izazovima s kojima će se žene vjerojatno susresti u sektoru poljoprivrede, uključujući pridavanje posebne pozornosti potencijalnim rješenjima kada im se pruža profesionalno usmjeravanje, zatim povećanje njihovog pristupa resursima kao što je zemlja, prevladavanje diskriminacije u školi ili na poslu i ublažavanje prevladavajućih kulturnih normi koje promiču članovi društva. Promicanje svijesti bolje bi pripremio žene za donošenje propisno informiranih odluka u svrhu eliminacije izazova u toku karijernog napretka u poljoprivredi. **Svjesnost o preprekama i izazovima s kojima se poljoprivrednice, ali i one koje će to tek postati susreću, sami je početak mogućnosti promjene razmišljanja društva, no međutim, sama po sebi nije dovoljna i iziskuje realizaciju kroz pomno smišljeni plan rješavanja problema.**

9. Literatura

- Adepta i Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (2011). 101 pitanje za ženu iz ruralnih područja
<<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/101%20pitanje%20za%20seosku%20enu%20--%202.pdf>>
- Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR)- Novi ZPP 2021.-2027. <<https://www.apprrr.hr/buducnost-zpp-a/>>
- Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR)-Upisnik poljoprivrednika(2020.)
<<https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/>>
- COPA (2018), Challenges and opportunities in achieving gender equality and the empowerment of rural women and girls, Initial Contribution of the Women's Committee of Copa to the Annual Session of the United Nations Commission on the Status of Women
- Dubljević M., Galeković S., Obradović G. (2006). Položaj žena i društvena regulacija. U društvu- Žene i vođenje. CESI (Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje), Zagreb, str 111-115.
- Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD)(2015)- program savjetovanja za mala i srednja društva <<https://alphacapitalis.com/2020/01/30/europska-banka-za-obnovu-i-razvoj-ebrd-program-savjetovanja-za-mala-i-srednja-drustva/>>
- European Commission (2014). Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe
<[file:///D:/Downloads/Statistical%20Data Women%20Entrepreneur Report.pdf](file:///D:/Downloads/Statistical%20Data%20Women%20Entrepreneur%20Report.pdf)>
- European Commission (2021). Agriculture and rural development; Females in the field< https://agriculture.ec.europa.eu/news/females-field-2021-03-08_en>
- European Commission (2012). Revizija ruralnog razvoja Europske unije. Ruralno poduzetništvo
<<https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/9CFED71D-953C-F13F-BAFD-02A52E1C31DE.pdf>>
- Eurostat (2017). Agriculture, forestry and fishery statistics
<<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-fk-20-001>>
- Eurostat (2016). Farmers and the agricultural labour force- statistics

- <[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Farmers and the agricultural labour force - statistics&oldid=533649](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Farmers_and_the_agricultural_labour_force_statistics&oldid=533649) >
- Eurostat (2020). Agricultural production-crops
<[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Agricultural production - crops](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Agricultural_production_-_crops)>
 - Fina (2021). Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava- razdoblje od 2011 do 2020.
<<https://www.fina.hr/-/analiza-udjela-zena-poduzetnica-u-vlasnickoj-strukturi-trgovackih-drustava-razdoblje-od-2011.-do-202-1>>
 - Franić R., Kovačićek T. (2019). The professional status of rural women in the EU (Study)<https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf>
 - Halim, Mirza F.; Morais, Duarte B.; Barbieri, Carla; Jakes, Susan; and Zering, Kelly (2016) "Challenges Faced by Women Entrepreneurs Involved in Agritourism" .Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally. 10.
 - <<https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1173&context=ttra>>
 - Heifer International (2022). Why are Women Important in Farming?
<<https://www.heifer.org/blog/why-are-women-important-in-farming.html>>
 - Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR). Poduzetništvo mladih, žena i početnika
<<file:///D:/Downloads/Mladi-zene-pocetnici-NPOO-08-2022.pdf>>
 - ILO International Labour Office - Geneva, Women and men in the informal economy: A statistical picture, International Labour Organization, 2018. Participation of women workers in informal employment, Agriculture, Tables B.7, pages 124 - 125
<https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf>
 - Jancirani, R., Dhevakrishnan, R. & S. Devi. 2012. A Study on Scientific Attitude of Adolescence Students in Namakkal District, International Educational E-Journal, 1(4): 2 - 8.
<https://www.researchgate.net/publication/328629803_A_study_on_scientific_attitude>
 - Ministarstvo poljoprivrede (2020). Provedbeni program Ministarstva poljoprivrede za razdoblje 2021. do 2024. godine

https://poljoprivreda.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/pristup_info/Programi_i_strategije/Provedbeni_program_MP_za_razdoblje_od_2021_do_2024.pdf>

- Parađiković N. (2007). Predavanje. Sveučilište J. J. Strossmayer u Osijeku
<<http://www.fazos.unios.hr/upload/documents/Op%C4%87i%20i%20specijalni%20dio%20povr%C4%87arstva%20-%20OSNOVE.pdf>>
- Škrtić M. (2006). Poduzetništvo - Poslovna politika poduzeća. Planiranje razvoja, Zagreb, str 66-68
- The World bank rearch observator (2013). Gender and Agriculture inefficiencies, Segregation, and Low Productivity Traps
<<https://www.jstor.org/stable/24582373>>
- Turk M. (1999). Poduzetništvo za 21. stoljeće - priručnik za učitelje/trenere, savjetnike i promotore poduzetništva. Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, Zagreb, str 29-30
- UNESCO (2000). World education report: The right to education; towards education for all throughout life <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000119720>>
- UN Women (2018). Facts and Figures: Economic Empowerment
<<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment/facts-and-figures>.>
- Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 59/18)
<https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_03_29_585.html>

10. Prilog

Anketni upitnik

PREPREKE I IZAZOVI ŽENSKOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

Poštovana,

molimo Vas sudjelovanje u istraživanju o ženskom poduzetništvu u poljoprivredi. Za ispunjavanje ankete potrebno je 5 do 10 minuta.

Anketa je anonimna i podaci će se prikazivati zbirno i koristiti samo u istraživačke svrhe.

Unaprijed se zahvaljujem na Vašem trudu i vremenu!

Za dodatne informacije možete me kontaktirati putem e-maila na petra.zrinusic@gmail.com.

1. Vaša dob?

- a) 18 - 25
- b) 26 - 35
- c) 36 - 45
- d) 46 - 55
- e) 56 - 65
- f) više od 66 godina

2. Koje ste obrazovanje stekli?

- a) Bez školske spremne
- b) Završena osnovna škola

- c) Trogodišnja srednja škola
- d) Četverogodišnja srednja škola
- e) Viša škola ili preddiplomski studij
- f) Fakultet diplomski studij
- g) Znanstveni stupanj magisterij (Msc.)
- h) Doktorat

3. Vaša poslovno organizacijska jedinica je:

- a) obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
- b) obrt
- c) zadruga
- d) d.o.o.
- e) d.d.
- f) ostalo _____

4. Tko je vlasnik gospodarstva na kojem živite?

- a) Moji roditelji
- b) Roditelji moga supruga
- c) Ja osobno
- d) Moj suprug/ partner
- e) Ostalo _____

5. Koja je prevladavajuća (poljoprivredna) djelatnost na gospodarstvu/ poduzeću/ obrtu gdje živite?

- a) Stočarstvo
- b) Ratarstvo
- c) Povrčarstvo

- d) Voćarstvo
- e) Vinogradarstvo
- f) Vinarstvo
- g) Cvjećarstvo
- h) Stočarstvo i ratarstvo
- i) Agroturizam
- j) Ostalo_____

6. Posjedujete li vlastito poljoprivredno zemljište?

- a) Da
- b) Ne

7. Koja je veličina Vašeg vlastitog zemljišnog posjeda?

- a) Manje od jednog hektra
- b) Od 1 do 3 hektra
- c) Od 3 do 5 hektara
- d) Od 5 do 8 hektara
- e) Više od deset hektara
- f) Ne posjedujem vlastito zemljište

8. Iznajmljujete li poljoprivredno zemljište?

- a) Da (molimo pod „ Ostalo“ upisati veličinu poljoprivrednog zemljišta)
- b) Ne
- c) Ostalo_____

9. Tko je vlasnik zemljišta koje obrađujete?

- a) Djed
- b) Otac
- c) Suprug
- d) Ja
- e) Moji roditelji
- f) Roditelji moga supruga

10. Procijenite težinu prepreka s kojima ste se suočavali pri pokretanju Vašeg poslovanja: 5- Vrlo velika prepreka, 4- Velika prepreka, 3- Ni mala ni velika prepreka, 2- Mala prepreka, 1- Vrlo mala prepreka, 0- Nije prepreka

Dugotrajnost i složenost administrativnih postupka, neusklađenost i kompliciranost zakonskih propisa	5	4	3	2	1	0
Visina administrativnih troškova i poreznih obveza	5	4	3	2	1	0
Vrijeme utrošeno na ispunjavanje obveza i rješavanje zahtjeva	5	4	3	2	1	0
Općenito nepovjerenje i skeptičnost prema nadležnim službama	5	4	3	2	1	0
Nepostojanje potpore u obitelji	5	4	3	2	1	0
Otežan pristup (zakup, kupnja) zemljištu	5	4	3	2	1	0
Otežan pristup prijave na projekte EU fondova	5	4	3	2	1	0
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora (povoljni krediti, manje kamate, državne/lokalne potpore..)	5	4	3	2	1	0
Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	5	4	3	2	1	0
Ostalo	5	4	3	2	1	0

10.1. Ostalo/ navedite s kojim ste se još preprekama suočavali pri pokretanju poslovanja?

11. Procijenite problem u Vašem sadašnjem poslovanju: 5- Vrlo velik problem, 4- Velik problem, 3- Ni mali ni veliki problem, 2- Mali problem, 1- Vrlo mali problem, 0- Nije problem

Nedostatak poslovne umreženosti i poslovnih kontakata	5	4	3	2	1	0
Otežan pristup tržištu	5	4	3	2	1	0
Visoki troškovi poslovanja	5	4	3	2	1	0
Nepovoljan sustav oporezivanja malog poduzetništva	5	4	3	2	1	0
Manjak povoljnih izvora financiranja investicija u poslovanju- nedostatak alternativnih načina financiranja kao što su mikrokreditne institucije, poslovni anđeli i sl.	5	4	3	2	1	0
Manjak savjeta i stručne podrške u poslovanju	5	4	3	2	1	0
Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja u mojoj domeni poslovanja	5	4	3	2	1	0
Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	5	4	3	2	1	0

Manjak vrtića i objekta za zbrinjavanje starih i nemoćnih osoba	5	4	3	2	1	0
Ostalo	5	4	3	2	1	0

11.1. Ostalo/ navedite s kojim ste još problemima suočavate u Vašem poslovanju?

12. Iz kojih financijskih izvora dolazi najveći udio financiranja Vašeg poslovanja i investiranja razvojnih projekata: 5= Najveći udio, 1= Najmanji udio...0= Ne koristi se

Vlastita sredstva	5	4	3	2	1	0
Krediti banaka	5	4	3	2	1	0
Sredstva iz javnih izvora (državni proračun, nacionalne mjere poticaja)	5	4	3	2	1	0
EU programi i fondovi	5	4	3	2	1	0
Pozajmljivanje novca od bliske osobe ili poznanika	5	4	3	2	1	0
Ostalo	5	4	3	2	1	0

12.1. Ostalo/ navedite koji još izvor financiranja koristite?

13. Procijenite što općenito smatrate najvećim preprekama/ izazovima u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi: 5- Vrlo velika prepreka, 4- Velika prepreka, 3- Ni mala ni velika prepreka , 2- Mala prepreka, 1- Vrlo mala prepreka, 0- Nije prepreka

Manjak programa obrazovanja i osposobljavanja	5	4	3	2	1	0
Otežano postizanje sklada između karijere i obitelji	5	4	3	2	1	0
Otežan pristup financiranju i slaba ponuda financijskih izvora	5	4	3	2	1	0
Tradicionalni pogledi i stereotipi o ženama u poduzetništvu	5	4	3	2	1	0
Tradicionalna privrženost drugom spolu	5	4	3	2	1	0
Nepostojanje potpore u obitelji	5	4	3	2	1	0
Neprepoznatljivost ženskog poduzetništva u društvu	5	4	3	2	1	0
Različito ophođenje nadležnih tijela/poslovnih partnera prema ženama u poduzetništvu u odnosu na muške kolege	5	4	3	2	1	0
Nedostatak odvažnosti ili samopouzdanja za upuštanje u poduzetništvo	5	4	3	2	1	0
Ostalo	5	4	3	2	1	0

13.1. Ostalo/ navedite prepreku koju smatrate najvećom u ženskom poduzetništvu u poljoprivredi?

ZAHVALJUJEM NA VAŠEM VREMENU!

ŽIVOTOPIS

PETRA ZRINUŠIĆ

Ulica Ivana Bunića Vučića 29, 10000 Zagreb

Telefon: (01) 2992 843; **Mobitel:** +385 95 8525146

E-mail: petra.zrinusic@gmail.com

Osobni podaci

Mjesto i datum rođenja	Zagreb, 30. lipnja 1996.
Državljanstvo	hrvatsko
Spol	žensko
Interesi	hidroponski uzgoj povrća, uzgoj smeđih algi, vertikalni-vrtovi, ruralni razvoj, poticanje ženskog poduzetništva u poljoprivredi, uzgoj pčela, uzgoj kukaca za ljudsku prehranu, unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje

Obrazovanje

Diplomski studij (mag. ing. agr.)	2019. - danas	Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet Smjer: Agrobiznis i ruralni ravitak
Preddiplomski studij (univ. bacc. ing. agr.)	2015. – 2019.	Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet Smjer: Agrarna ekonomika
	2011. – 2015.	Veterinarska škola, Zagreb <ul style="list-style-type: none">• Veterinarski tehničar

Ostale vještine

Odlično poznavanje rada na računalu: MS office paket/Excell, Word, Powerpoint, izrada web stranica, Google Ads

Položen vozački ispit – B kategorija